

HÖGSKOLAN KRISTIANSTAD

Institutionen för beteendevetenskap

C-uppsats i specialpedagogik
(41-60) 10 poäng
Vt 2005

Interaktion mellan de yngsta barnen och lärare i förskolan - i ett emotionellt perspektiv

Författare: Ann Överström
Handledare: Linda Palla

Innehåll

1 Inledning.....	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och problemformulering	7
1.3 Uppsatsens fortsatta uppläggning.....	8
2 Litteratur.....	9
2.1 Utvecklingspsykologi.....	9
2.1.1 Det psykodynamiska perspektivet.....	9
2.1.2 Det interaktionistiska perspektivet	11
2.1.3 Anknytning och tidig emotionell utveckling.....	11
2.2 Yrkesprofession och förhållningssätt	12
2.2.1 Utbildning och pedagogisk handledning.....	14
2.2.2 Pedagogiska metoder.....	15
2.2.3 Lokens betydelse	16
2.3 Begreppet stress i ett specialpedagogiskt perspektiv	17
2.3.1 Orsaker till stress och stressbeteenden.....	18
2.3.2 Stresshantering och strategier mot stress	18
2.4 Litteratursammanfattning och problemprecisering.....	19
3 Metod	20
3.1 Metodval.....	20
3.2 Urval och målgrupp.....	21
3.3 Tillvägagångssätt.....	22
3.4 Bearbetning	24
3.5 Trovärdighet och tillförlitlighet.....	25
3.6 Etiska överväganden	25
4 Resultat, analys och slutsatser	27
4.1 Interaktionen mellan det enskilda barnet och läraren.....	27
4.2 Specialpedagogiskt perspektiv	29
4.3 Utbildning och yrkesprofession	32
5 Diskussion	36
5.1 Uppsatsens ämne	36
5.2 Metod- och resultatreflektioner	36
5.3 Koppling mellan litteratur och resultat.....	37
5.4 Slutsatser	39
5.5 Fortsatt forskning och utvecklingstankar	39
6 Sammanfattning	41
Referenser.....	44
<i>Bilaga</i>	47

1 Inledning

Uppsatsen är en undersökning om de yngsta barnen i förskolan sett ur ett emotionellt perspektiv. Det är här viktigt att nämna att barns utveckling ska ses i ett helhetsperspektiv men att uppsatsen fokuserar speciellt på den emotionella utvecklingen. Begreppet yngsta barnen används genomgående och innebär barn i åldern ett till tre år. Likaså används begreppet lärare i förskolan genomgående förutom då det ibland står vuxna eller personal, då författare eller informanter även refererar till andra personer än just lärare. I uppsatsen benämns de intervjuade som informanter eller lärare. Inledningsvis presenteras författarens ämnesval och förståelse samt tidigare forskning i ämnet. Vidare redovisas styrdokument med ett specialpedagogiskt perspektiv i fokus och sedan till vilka undersökningen vänder sig. Slutligen redovisas uppsatsens syfte och problemformulering.

1.1 Bakgrund

Som lärare i förskolan har jag under mina yrkesverksamma år arbetat med barn i olika åldrar. Jag har då fått ett speciellt intresse för de yngsta barnen i förskolan, det vill säga barn i åldern ett till tre år, och sett det arbetet som en större utmaning än arbetet med de äldre barnen. Det händer så otroligt mycket i utvecklingen och lärandeprocessen under barnets första år. När jag nu läser specialpedagogik så ser jag möjligheten att fördjupa mig i kunskap kring de yngsta barnen i förskolan. Min egen erfarenhet samt många kollegors erfarenhet är att det är svårt att räkna till för barnets behov i den här åldern med befintliga resurser. Många barn är oroliga, ledsna, aggressiva och får konkurrera om den vuxnes uppmärksamhet. Här menar Sommer (2004) att det är skadligt för barns välbefinnande om de inte får tillräckligt mycket uppmärksamhet för att det finns för få vuxna runt omkring dem. Det är främst den emotionella, det vill säga den känslomässiga, och den sociala utvecklingen som hotas.

Under min utbildning och under min yrkesverksamma tid har jag fått lära mig att de yngsta barnen har ett större behov av närhet till en vuxen än att leka med kamrater. Den sociala interaktionen med kamrater har inte tagit fart utan bredvidleken är fortfarande central. Interaktion är i uppsatsen synonymt med samspel. Barnets språk är inte tillräckligt utvecklat för att kunna uttala och beskriva sina behov i samma utsträckning som de äldre barnen kan. De yngsta barnen är helt utlämnade till den vuxnes omvårdnad och tolkning av behov och här är interaktionen mellan den vuxne och barnet nödvändig för barnets emotionella utveckling. Yngre barn har enligt Palméus, Pramling och Lindahl (1991) små möjligheter att kommunicera verbalt och därför blir de vuxna viktigare ju yngre barnen är för att de ska förstå sin omvärld. Kihlbom (2004) har i en rapport för skolverket skrivit om de allra yngsta barnen, de mellan ett och tre år. Han menar att utvecklingen under de tre första åren lägger grunden för all senare utveckling. Om barnet ska klara den här turbulenta tiden är det mycket viktigt att barnet har en trygg närhet till en vuxen. Enligt Kihlbom saknas tillräcklig forskning om processerna mellan ett enskilt barn och den vuxne i förskolan vilket gör föreliggande studie relevant.

Det är just interaktionen mellan det enskilda barnet och lärare i förskolan som är fokus i mitt ämnesval och hur barnets hela vistelse i förskolan kan påverka den emotionella utvecklingen. Men även vikten av fungerande arbetsmetoder i hela barngruppen för att skapa ett positivt klimat. Ämnet för uppsatsen har valts utifrån min egen förståelse och kunskapssyn i arbetet med de yngsta barnen. Även om jag har stött på en del problematik så har jag även erfarenhet av framgångsrika arbetsmetoder. Uppsatsen vill belysa den problematik som kan förekomma

men inte med automatik och generalisering gör det. Det är viktigt att inte fastna i problemet utan se lösningar utifrån den verklighet som gäller vilket även är uppsatsens tanke.

Ellneby (2004) hävdar att stora grupper skapar stress. Hon menar att med för många barn i förskolans verksamhet så är det svårt att ge alla barn vad de behöver. När de yngsta barnen inte får det de behöver kan de utveckla ett narcissistiskt beteende. Det kan till exempel uttrycka sig i ett utagerande beteende genom att barnet slåss och roffar åt sig i försök att få uppmärksamhet. Ellneby anser att en småbarnsavdelning aldrig bör bestå av mer än tio barn. Liknande uttrycker Kihlbom (2004) med att stress gäller likaväl för barn som för vuxna. Att inte få tillräcklig uppmärksamhet och kontakt med en vuxen kan vara en stressfaktor och här kan likhetstecken sättas mellan stress och omsorgsbrist. Kihlbom menar att det finns mycket forskning kring anknytning som visar att en god och tidig interaktion mellan en vuxen och ett barn utvecklar barnets förmåga till stresshantering.

Kihlbom (2004) poängterar vikten av utbildning för att förstå och bedöma om ett barn är nedstämt, tryggt eller får tillräcklig blick- eller kroppskontakt. Här menar Kihlbom att i utbildningen till lärare i förskolan bör utvecklingspsykologin få ett större utrymme, eftersom här finns kunskap att hämta då det ställs stora krav på en person som står barnet nära. Inte minst när det gäller den vuxnes egna känslor och dess uttrycksformer inför barnet. Likaså uttrycker Abrahamsen (1999) att det är mycket viktigt att det inom utbildningen ges psykologisk kunskap om barns tidiga utveckling samt kunskap om spädbarnsforskningen. Detta är en nödvändig grund för arbete inom den offentliga barnomsorgen. Även om utbildning är en förutsättning för arbete med förskolans yngsta barn så räcker inte det, om det inte förenas med en känsla för barnet (a.a.).

Det krävs ett genuint intresse för de yngsta barnens värld samt stor inlevelseförmåga och tolkningsförmåga för att kunna göra ett bra arbete med barnen. Utbildningen är viktig, men kan inte stå för sig själv om intresset saknas. Enbart intresse och engagemang räcker inte heller för att tillgodose de yngsta barnens behov på förskolan utan här är utbildning en lika viktig del.

Utbildning och yrkesprofession hör ihop och att arbeta professionellt innebär enligt Niss och Söderström (1996) att helt enkelt använda sig av speciella yrkeskunskaper, att ha goda kunskaper i utvecklingspsykologi och förmåga att tillämpa dem i det praktiska arbetet. Pramling (1993) menar att yrkesprofession är viktigt när det gäller det emotionella engagemanget kring barnet. Detta innebär att lärare i förskolan ska kunna distansera sig och reflektera över sin roll som lärare likaväl som att reflektera över barnets agerande. Enligt Palmérus och Pramling (1993) så är ansvarsfördelning och organisation en grund för ett fungerande arbete med de yngsta barnen. Det är som regel bättre för de yngsta barnen att vistas i mindre grupper än i större och då helst efter ålder då det är stor skillnad på en ettårings och en treårings utveckling och behov. Det utesluter inte att barn i olika åldrar har glädje av varandra och lär av varandra.

I förskolans styrdokument *Läroplan för förskolan, Lpfö 98* (Utbildningsdepartementet, 1998) står följande under arbetslaget skall:

ansvara för att varje barn får sina behov respekterade och tillgodosedda och får uppleva sitt eget värde. (s. 12)

Kihlbom (2004) är kritisk till förskolans styrdokument såtillvida att barnets kognitiva, sociala och emotionella utveckling i målsättningen gäller barn mellan ett och fem år. En ettåring och en femåring har helt olika behov vilket också borde komma fram i förskolans styrdokument.

Svenska Unescorådet tar i *Salamanca-deklarationen* (1994) upp förskoleundervisningen som ett prioriterat område ur den integrerade skolans perspektiv. Här nämns att för att den integrerade skolan ska fungera så måste de mycket små barnen och deras eventuella särskilda behov uppmärksammas tidigt. Det gäller att bedöma och stimulera på ett tidigt stadium.

Tillsynen av småbarn bör utvecklas och pedagogiska program för barn upp till sex års ålder bör tas fram och/eller ges en ny inriktning för att främja deras fysiska, intellektuella och sociala utveckling och stärka deras mentala beredskap för den reguljära skolundervisningen. (s. 30)

I Regeringens proposition 1999/2000:135 (1999) står följande att läsa om behovet av specialpedagogisk kompetens.

Barn och elever kommer till förskolan, skolan och vuxenutbildningen med olika bakgrund och förutsättningar. Undervisningen måste anpassas till skiftande behov av särskilt stöd. All erfarenhet visar på behovet av tidig upptäckt och tidigt insatta åtgärder för att nå bästa möjliga resultat. (s. 58)

Frågan är om de yngsta barnen får sina behov tillgodosedda. Lärarna i barngrupperna, de som följer barnen varje dag, borde kunna svara på detta. Genom deras beskrivningar kan förhoppningsvis mycket komma fram. Finns det metoder och förhållningssätt som fungerar bättre än andra för att skapa ett tryggt klimat i barngruppen och för det enskilda barnet. Det specialpedagogiska perspektivet blir aktuellt om de yngsta barnen inte får det de behöver när det gäller en nära och trygg kontakt med en vuxen. Enligt SOU 1999:63 (1999) har varje barn rätt att bli sett och förstått och rätt att kunna delta i verksamheten utifrån sina egna unika förutsättningar och behov. Lärarutbildningskommittén menar att specialpedagogiska åtgärder är ett kvalificerat komplement till förskolans allmänpedagogiska verksamhet och kan användas när denna inte är tillräcklig.

Förhoppningen är att lärare, ledning och övriga vuxna inom förskoleverksamheten ska få nytta av undersökningen och få tankar som kan leda vidare i arbetet med de yngsta barnen. Undersökningen ger förhoppningsvis reflektioner på den egna verksamheten som kanske leder till förändringsarbete eller en bekräftelse på att verksamheten är tillfredställande.

1.2 Syfte och problemformulering

Syftet med undersökningen är att utifrån lärares beskrivningar belysa interaktion mellan de yngsta barnen och lärare i förskolan i ett emotionellt perspektiv. Utifrån syftet är följande frågeställningar relevanta.

- Vilka möjligheter till interaktion finns det mellan det enskilda barnet och lärare i förskolan?
- Vilken uppfattning har lärare i förskolan om det specialpedagogiska perspektivet när det gäller de yngsta barnen?
- Hur ser lärare i förskolan på utbildning och yrkesprofession i arbetet med de yngsta barnen?

1.3 Uppsatsens fortsatta uppläggning

I litteraturdelen belyses den emotionella utvecklingen hos förskolans yngsta barn och är det övergripande perspektivet i den tidigare forskningen. I metoddelen beskrivs val av metod för undersökningen samt urval av informanter, undersökningens trovärdighet och etiska överväganden. Sedan presenteras resultat, analys och slutsatser av undersökningen. Resultatdelen följs av en diskussion där tidigare forskning och undersökningens resultat ställs mot varandra och avslutningsvis sammanfattas hela uppsatsen.

2 Litteratur

Litteraturdelen inleds med en inblick i några vetenskapliga teorier och följs av olika författares uppfattning om anknytning och tidig emotionell utveckling. Därefter kommer ett avsnitt om yrkesprofession, förhållningssätt och utbildning samt olika pedagogiska metoder. Sedan följer en förklaring av begreppet stress samt strategier mot densamma. Uppsatsens problemprecisering avslutar litteraturdelen.

2.1 Utvecklingspsykologi

Utvecklingspsykologin är en beskrivning av en individs hela liv med förklaringar till varför allt blir som det blir. En individs utveckling påverkas av många olika faktorer och det är spelet mellan dessa som avgör hur den enskilda individen kommer att bete sig och uppleva sin omvärld. Inom utvecklingspsykologin ses den första fjärdedelen i en människas liv som särskilt betydelsefull (Hwang & Nilsson, 2003). Olika teorier om barns utveckling varierar i både tolkning och förklaring av utvecklingskaraktäristik. Teorierna grundar sig oftast i att utveckling beror på biologiska faktorer eller miljöfaktorer, men också på båda delar som inom det interaktionistiska perspektivet, där interaktion står för samspel. Detta perspektiv behandlar i sin tur något specifikt område som till exempel barns emotionella utveckling, det vill säga barns känslomässiga utveckling (Pramling, 1993). Utvecklingspsykologin beskriver personlighetens utveckling och försöker kartlägga generella drag i utvecklingen, påvisa en viss ordningsföljd i densamma samt peka på vissa konsekvenser av miljöpåverkan under uppväxten. Psykologin är beskrivande och förklarande utifrån systematisk observation och försök som sträcker sig över lång tid (Rasmussen, 1970).

Utvecklingspsykologin omfattar olika vetenskapliga teorier och deras perspektiv. Relevant för den här undersökningen är det psykodynamiska perspektivet och det interaktionistiska perspektivet eftersom teorierna handlar om barnets anknytning till en nära person och interaktionen mellan individer. Inom det förstnämnda perspektivet har Bowlby (1994) och Stern (1985) valts och inom det sistnämnda har Mead (1976) valts. Anledningen till valet av dessa forskare är dels att belysa två olika perspektiv som behandlar barnets tidiga utveckling samt två olika forskare inom samma perspektiv för att se likheter och olikheter. Olika författare har med sina ord beskrivit barns utveckling vilket också presenteras i uppsatsen.

2.1.1 Det psykodynamiska perspektivet

Utifrån ett psykodynamiskt perspektiv förklaras en individs beteende i termer av krafter som verkar inom den enskilda individen. Det anses vara omedvetna faktorer som styr beteenden, känslor och försvarsmekanismer. Det väsentliga är personligheten och tidiga erfarenheter under barndomen anses påverka beteenden och upplevelser senare i livet. Bowlby (1994) är känd för sin bindningsteori där han menar att spädbarnet har ett medfött behov av att söka närhet och kontakt med andra människor. Barnet styrs av krafter som gör att det inte kan låta bli att knyta an (a.a.). En viss negativ kritik har riktats mot Bowlby för att han ägnat sig för mycket åt just anknytningen (Hwang & Nilsson, 2003). Bowlby (1994) ser den sociala utvecklingen hos barnet i fyra grundläggande stadier:

1. Sociala relationer oberoende av person (0-2 mån).
2. Sociala relationer till vissa personer (2-7 mån).
3. Aktivt kontaktbeteende gentemot ”utvalda personer” (7 mån-2 år).
4. Målinriktade relationer (2 år och uppåt). (a.a.)

Det är enligt Bowlby (1994) viktigt att barnet går igenom de olika stadierna i rätt ordning för att nå ett moget beteende men det är av mindre vikt när barnet når stadierna. Stern (1985) har precis som Bowlby (1994) försökt koppla ihop utvecklingspsykologin med ett psykoanalytiskt tänkande. Stern (1985) beskriver *självet hos* barnet vilket också är grunden i hans teori. Han delar in *självet* i fyra känslor på följande sätt:

1. Känslan av ett *begynnande själv*. Den sträcker sig från födelsen till ca två månaders ålder. Domänen för relaterande under denna fas är *begynnande relatering*.
2. Känslan av ett *kärnsjälv* som växer fram från ca två till sex månaders ålder. Domänen för relaterande under den här fasen är *kärnrelatering*.
3. Känslan av ett *subjektivt själv* som växer fram från ca sju till femton månader. Domänen för relaterande är *intersubjektiv relatering*.
4. Känslan av ett *verbalt själv* som växer fram från ca femton till arton månader. Domänen för relaterande är *verbal relatering*.

Månsson (1996) hänvisar till fem *själv* enligt Stern, där det sista och femte ska vara känslan av ett *berättande själv* som utvecklas från arton månaders ålder och framåt. Stern (1985) har valt att inte använda termen stadier eller faser utan termen domäner. Han menar att när domänerna väl har formats består de livet ut som tydligt skilda former av upplevelser av socialt liv och *själv*. Bowlby (1994) använder begreppet faser och har en lite annan syn än Stern (1985) här. Bowlby menar (1994) att tidiga erfarenheter är viktiga och att senare faser påverkar tidigare faser men att det som gått snett kan rättas till senare i livet. Om utvecklingen går fel i en fas så kan barnet ändra riktning och hamna rätt igen.

Både Bowlby (1994) och Stern (1985) nämner interaktionen mellan spädbarnet och de vuxna som viktig. Stern (1985) tar upp begreppet självuppfattning i den bemärkelsen hur vi uppfattar oss själva i relation till andra, vilket också är utgångspunkten för hans bild av det lilla barnet. Både Bowlby (1994) och Stern (1985) anser att den kanske viktigaste interaktionen mellan spädbarnet och föräldrar är ögonkontakten då den ofta utlöser omvårdnad och kärlek från de vuxnas sida. Enligt Stern (1985) utgör den första ögonkontakten mellan barn och vuxna en mycket stark emotionell upplevelse. Bowlby (1994) menar att spädbarn har ett medfött behov av närhet och kontakt och nämner gråten som ett bindningsbeteende hos spädbarnet vilket innebär att barnet kommer nära en vuxen som skyddar och tar om hand. Leendet är en inbjudan till kontakt från barnets sida men även från de vuxnas sida. Här nämner även Stern (1985) betydelsen av ansiktsuttryck när det gäller barnets lyhörddhet för att läsa av de vuxnas engagemang. Sterns teori om *självet*, lyfter fram den preverbala interaktionens betydelse för barnets utveckling. Bowlby (1994) lägger också tonvikten på interaktionen genom att se vikten av barnets aktiva roll i interaktionen och i ömsesidig anknytning. Först oberoende av person sedan till vissa utvalda personer och slutligen gällande målinriktade relationer.

I det *verbala själv*, när språket utvecklas, nämner Stern (1985) att den känslan både har en kognitiv och en emotionell sida vilket innebär att barnet både vill utforska och samtidigt knyta an och bli bekräftad. Bowlby (1994) nämner också barnets kognitiva förmåga i samband med att den utvecklas i takt med att barnet blir äldre. Den kognitiva utvecklingen bidrar till att barnet får en bild av sig själv i relation till andra människor.

2.1.2 Det interaktionistiska perspektivet

Hwang och Nilsson (2003) beskriver det interaktionistiska perspektivet som människans aktiva sätt att tolka budskap, relationer och situationer. För att uppnå detta är det nödvändigt med interaktion mellan människor. Interaktionister ser ingen motsättning mellan individ och samhälle utan vi blir människor först när vi ingår i sociala relationer och lär oss innebörder som ligger i olika roller och relationer, saker och händelser. Negativ kritik mot interaktionismen är att teorins begrepp är för vaga. Teorin är mer filosofisk än psykologisk och förhållandevis lite forskning har gjorts. Den positiva kritiken är interaktionismens betoning på människan som social varelse och dess fokus på identitet och självkänsla .

Mead (1976) är företrädare för det interaktionistiska perspektivet. Han har intresserat sig för hur barn utvecklar en medvetenhet om sig själva, ett så kallat jagmedvetande. Den sociala och personliga utvecklingen sker genom samspel med andra. Mead anser vidare att ett nyckelbegrepp är att inta andra människors roller genom att sätta sig in i deras perspektiv i synen på en själv. Detta kan bara ske genom att komma ”utanför sig själv” och se sig med andras ögon. Till skillnad mot Bowlby (1994) och Stern (1985) så anser inte Mead (1976) att människan i någon större omfattning styrs av inre drivkrafter, men alla tre ser interaktionen som en viktig del i det lilla barnets utveckling. Istället för personlighet, motiv och attityder är det handlingar i samspelet med andra som ger den bästa beskrivningen av individer och grupper. Mead (1976) menar att den identitet som barnet först tillägnar sig är den som viktiga personer i omgivningen tillskriver det. De första bilderna av sig själva får barnet i nära samspel med en eller några få personer, främst föräldrarna. Han hävdar till skillnad från Stern (1985) att spädbarnet inte har något *jag* eller *själv* vid födseln. Det uppstår enligt Mead (1976) i den sociala erfarenheten och aktivitetsprocessen. Här betonar han objektsaspekten av individen som han kallar ”me”, vilket innebär att se sig själv utifrån till skillnad från ”I”, som han också talar om och som innebär här och nu av identiteten. Stern (1985) talar om barnets *själv* i en subjektaspekt och Mead (1976) använder barnets *jag* i en objektsaspekt där han beskriver sociala processer och hur dessa i sin tur påverkar oss i form av attityder och värderingar. Här menar han att för att barnet ska få en positiv jaguppfattning så är det nödvändigt att de vuxna under barnets första år förmedlar positiva attityder. I takt med barnets ålder blir andras förhållningsätt viktiga för barnets identitetsutveckling. Vidare menar Mead att medvetande och självuppfattning är sociala processer och inte biologiska produkter.

2.1.3 Anknytning och tidig emotionell utveckling

När det gäller spädbarnets emotionella behov så är modern barnets första objekt som i grunden bygger på beroende. Detta beroende är på gott och ont då barnet så småningom går in i den nödvändiga separationsfasen (Rödström, 1991). De emotionella band som uppstår mellan föräldrar och barn kallas för anknytning inom utvecklingspsykologin. Den är dels en instinkt hos föräldrarna att ta hand om sitt barn och dels ett behov och en strävan hos barnet att få omsorg (Poulsen, 1995). Anknytningen mellan mor och barn har tillskrivits mycket stor betydelse enligt Raundalen (1997), som menar att den är själva grundvalen för all senare kontakt och närhet med omgivningen. Den är även viktig för barnets upplevelse av sig själv som person, känslan av trygghet och stabilitet som i sin tur leder till goda förutsättningar för att klara av det sociala livet. Rasmussen (1970) beskriver också den emotionella bindningen till modern eller vårdaren som en grundläggande förutsättning för självförtroende, trygghet och självständighet. Poulsen (1995) beskriver den kritiska perioden när det gäller anknytningen till modern såväl inom djurpsykologin som inom människopsykologin. Med den kritiska perioden för bildandet

av anknytningen hos människan menas de första fyra dyggen efter födelsen då en hormonell process pågår.

Enligt Abrahamsen (1999) så är det lilla barnet totalt beroende av oss vuxna och i en sårbar situation då barnet är helt utlämnat till de vuxnas handlingar och uppmärksamhet. Även om detta gäller barn i alla åldrar så är det speciellt känsligt för det lilla barnet som har behov av en nära kontakt med ett fåtal vuxna. Denna kontakt kan bli avgörande för barnets fortsatta utveckling när det gäller uppmärksamhet eller brist på densamma. Det lilla barnet är beroende av en relation för att komma igång med sin emotionella utveckling. Det viktigaste för små barn är att skapa en nära och förtrolig relation till en vuxen och få utveckla en känsla av tillit. Om barnet kan lita på den vuxne så utvecklas även känslan av att andra människor också går att lita på (a.a.).

Månsson (1996) har i sin avhandling fokuserat på förskolan och interaktionen mellan den kvinnliga förskolepersonalen och barn på småbarnsavdelningar där genusperspektivet är en viktig del. Med genusperspektivet menas här på vilket sätt personalen samspelar med flickor respektive pojkar. Månssons studie visar på skillnader där det framkommer att flickorna får mindre bekräftande interaktion och pojkarna behandlas ibland som om de vore yngre än vad de är. En del av bakgrunden till avhandlingen är intresset för den positiva interaktionen mellan mor och barn i behandlingsarbete vid störda mor-barnrelationer, där Månsson arbetat som pedagog. En viktig lärdom har här varit att en nära känslomässig anknytning blir avgörande för utvecklingen när det gäller att bli sedd och bekräftad. Utifrån detta perspektiv har det nära samspelet mellan de vuxna och barnen på förskolan blivit fokus i studien. Vad beträffar interaktionen mellan personalen och barnen på förskolan så är den intressant eftersom identitets- och könsidentitetsutvecklingen sker just i förskoleåldern.

2.2 Yrkesprofession och förhållningssätt

Förskolepedagogiken bygger traditionellt på kunskapen om äldre förskolebarn vilket innebär att många lärare i förskolan inte fått utbildning för småbarnsåldrarna. Många kommuner har problem att rekrytera lärare till arbete med de yngsta barnen i förskolan och andra kommuner anser det inte viktigt med välutbildade lärare för detsamma, trots att de första åren i ett barns liv är så viktiga för barnets fortsatta utveckling. I vårt samhälle värderas arbetet med de yngre barnen lägre än arbetet med de äldre barnen (Pramling, 1993). Abrahamsen (1999) tar också upp detta ämne och menar att den pedagogiska prestige ökar med barnets ålder. Minst prestigefyllt har det hittills ansetts vara att arbeta med barn under tre år och mest prestigefyllt i vårt samhälle är således att undervisa studenter inom högskola och universitet. Detta traditionella synsätt visar sig även i löneskillnaderna. Palméus, Pramling och Lindahl (1991) nämner också lärares traditionella roll i förskolan, som bygger på arbete med de större förskolebarnen. Författarna menar att ända fram till 1970-talets mitt ansågs det att de yngsta barnens behov främst bestod av att få vård och omsorg av barnskötare med vårdinriktad utbildning. Med tanke på denna tradition så har utbildningen till lärare i förskolan till stor del förbisett arbetet med de yngsta barnen. Detta kan innebära att många lärare i förskolan känner sig osäkra inför arbetet med de yngsta barnen, vilket i sin tur gör det svårt att få lärare till dessa tjänster. Samhällets värderingar vad gäller statustänkande kan också vara en orsak till att många väljer att arbeta med äldre barn.

Att vara förälder till ett litet barn kräver ingen direkt kunskap utan mer en förmåga till inlevelse när det gäller barnets behov och där den känslomässiga kontakten mellan barnet och föräldern är viktig. Men annat gäller för professionellt arbete med barn under tre år där kunskap om barns utveckling är nödvändig i kombination med en känslomässig inlevelse (Abrahamsen, 1999). En lärare ska kunna ha ett känslomässigt engagemang i barnet utan att gå in i en mammaroll, eftersom det är kunskaperna om barns utveckling som ska vara vägledande i arbetet (Niss & Söderström 1996). Även Pramling (1993) menar att det inte ingår i lärarrollen att ersätta föräldern, utan själva yrkesprofessionen handlar om att skilja föräldrarollen från att vara lärare. Lärare har en annan kunskapsbas vad gäller barns utveckling och erfarenhet av många barn än vad föräldrar i allmänhet har. Detta utesluter inte ett nära och tillitsfullt förhållningssätt till barnet. Lärare har olika teorier att luta sig emot i kombination med egna erfarenheter och detta påverkar förståelsen för barns utveckling. En stor utmaning är att möta varje barn utifrån dennes förutsättningar (a.a.).

Tideman, Rosenqvist, Lansheim, Ranagården och Jacobsson (2004) menar att den stora utmaningen är hur förskolan och skolan hanterar den faktiska verkligheten att elever har olika förutsättningar och behov. Skolverket (2001) beskriver begreppet *En skola för alla* vilket även innefattar förskolan. Begreppet innebär att alla elever ska få tillgång till en likvärdig utbildning och att arbetssättet ska anpassas efter den enskilde elevens förutsättningar och behov. För att orka med det svåra krävs det att förskolan och skolan tar tillvara och vidareutvecklar alla barns starka sidor. För att klara detta behövs en god inlärningsmiljö som ger lust och nyfikenhet att lära. Utöver denna grund behöver en del barn som får svårigheter speciell hjälp. De behöver i första hand bli sedda, hörda och bekräftade. Barnen bör i möjligaste mån vara kvar i den vanliga gruppen och här kan lärare och specialister som exempelvis specialpedagoger hjälpas åt. Läroplanen (Utbildningsdepartementet, 1998) bygger på skollagen som bland annat säger att:

Verksamheten skall utgå från varje barns behov. Barn som behöver särskilt stöd i sin utveckling skall ges den omsorg som deras speciella behov kräver. (s. 5).

Niss och Söderström (1996) nämner mötet mellan läraren och barnet och menar att avgörande för arbetets kvalitet är en nära och varm relation mellan dessa. Palméus och Pramling (1993) anser att det går att dra nytta av det karakteristiska mor-barn samspelet i lärarrollen på så sätt att omedelbar närhet, känslighet för barnets signaler och villighet att svara på dessa finns med i det pedagogiska förhållningssättet. Normell (2002) beskriver tre förutsättningar för ett professionellt förhållningssätt som personlig mognad, en trygg yrkesidentitet och intresse för uppgiften. Det är viktigt med självkännedom och att kunna skilja på egna problem och andras. Palméus, Pramling och Lindahl (1991) menar att barn föds med en emotionell förmåga och för att den ska utvecklas så måste den vuxne förstå barnet, samt vara medveten om sitt eget sätt att agera. Yngre barn kan på sitt sätt uttrycka vad de vill men den vuxne måste ha stor inlevelseförmåga och mycket kunskap för att förstå barnet. Palméus och Pramling (1993) ser tre dimensioner i beteendet som utmärker positiva vuxna i deras relation med små barn. Det är svarsbenägenhet, vägledning och engagemang. Det är ingredienser i den viktigaste aspekten i arbetet som är samspelet mellan barnen och de vuxna. I läroplanen (Utbildningsdepartementet, 1998) poängteras vikten av vuxna som ser varje barns möjligheter och som har ett engagemang i samspelet med det enskilda barnet. Lindahl (1998) menar att personalens vilja och känslor för barnet, engagemang och värderingar inför arbetsuppgifter, är väsentliga faktorer för hur samspelet ska fungera. Viktigt är också den vuxnes egen uppväxt och hur det påverkar uppfattningen om sig själv. De yngsta barnens kompetens innebär en utmaning för alla som arbetar i förskolan. Det krävs mycket övning och reflektion över den egna förmågan när det

gäller att leva sig in i de yngsta barnens tankevärld. Pedagoger som lär sig ett förhållningssätt som stödjer barns utveckling och lärandeprocess emotionellt, bidrar till en bra förskola för de yngsta barnen i framtiden (a.a.).

Pramling (1993) anser att lärares syn på barns utveckling och lärande beror på det kulturella inflytandet som vi ofta inte är medvetna om. Detta påverkar våra attityder och värderingar i arbetet med barn. Det är viktigt att analysera sig själv och sitt beteende. Om någon som litet barn blivit tvingad att sitta kvar vid bordet tills all maten är uppäten så kan den personen ta med sig detta som en självklar metod i arbetet med små barn, likaväl som personen kan revoltera mot sin uppväxt och förkasta denna metod. Här nämner även Niss och Söderström (1996) lärarens känslor och minnen från den egna barndomen och menar att i en nära kontakt med barn kan starka känslor väckas till liv. Dessa känslor måste hanteras på ett konstruktivt sätt så att inte lärare blir uppslukade av samma känslor som barnet har. Det är viktigt att förstå barnet och kunna ta emot barnets känslor. Arbetslaget kan ofta ge varandra stöd men ibland behövs stöd från någon utifrån vilket kan vara specialpedagog eller psykolog. Här säger läroplanen (Utbildningsdepartementet, 1998) följande:

För att läroplanens mål ska uppfyllas krävs en väl utbildad personal som får möjlighet till den kompetensutveckling och det stöd som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sitt arbete. (s. 4).

2.2.1 Utbildning och pedagogisk handledning

Rasmussen (1970) beskriver utvecklingspsykologin som grunden för pedagogisk psykologi som speciellt behandlar psykologin i utbildnings- och undervisningssituationer. Palméus och Pramling (1993) nämner att det krävs kunskap i utvecklingspsykologi när det gäller småbarnsavdelningars mål med sitt arbete och för att formulera och uppnå målen. Palméus, Pramling och Lindahl (1991) menar att förutom en adekvat utbildning så behöver lärare i förskolan fortsatt handledning och fortbildning för att stödja de yngsta barnens utveckling i förskolan. Enligt Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2002) så finns det många olika former och definitioner av begreppet handledning. Några aktiviteter som gränsar till handledning är vägledning, konsultation och undervisning. Gemensamt för dessa är att det finns en förväntan om en specifik kunskap som innehas av den person som kontaktas. SOU 1999:63 (1999) nämner att en central uppgift för specialpedagoger är att ge stöd till arbetslag och lärare genom pedagogisk konsultation/rådgivning. Enligt Tideman m.fl. (2004) så har den specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen tre huvuduppgifter, även kallade tre ben, vilka är undervisning, utveckling och utredning. I utredning ingår även rådgivning. Här nämner Persson (2001) att specialpedagogen har en viktig uppgift i det pedagogiska arbetet såväl i förskolan som i skolan och det är viktigt att specialpedagogen tillsammans med rektor ser till att verksamheten verkligen är till för alla. Viktiga uppgifter här är att utveckla kvaliteten i det inre arbetet så att alla barn kan erbjudas en god lärandemiljö samt att som specialpedagog erbjuda samtal och rådgivning. Hur specialpedagogens kompetens bäst ska användas beror på den aktuella verksamhetens behov, vilket ställer höga krav på flexibilitet.

Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2002) beskriver den pedagogiska handledningen som en möjlighet att stärka professionen och i vissa fall bidra till en förändringsprocess. Handledningen genomförs ofta av en person utifrån, vanligtvis från högskolan. Det finns inte någon klar samsyn om handledarens kompetens, utan vissa framhåller att en kunnig person fortbildar en mindre kunnig person inom samma yrkesområde, och vissa menar att handledare och

handledda möts i samtal där situationer bearbetas och där det inte måste skilja sig beträffande kompetens. När det gäller barn i behov av särskilt stöd är det oftast specialpedagogen som handleder. Normell (2002) anser att det är svårare att vara handledare på sin egen arbetsplats där rollerna redan är uppgjorda, än på någon annan arbetsplats. Författaren ser den externa handledningen som en bättre modell än den interna. Ofta är det kurator, psykolog eller specialpedagog som handleder men det kan även vara annan person med handledarutbildning. Normell menar att det idag ställs större krav på en lärare än tidigare, då förskolan och skolan har förändrats från att lärarens roll var att lära ut kunskap, till att nu visa vägen till kunskap utifrån barns och elevers olika utgångsläge och förutsättningar. Här säger läroplanen (Utbildningsdepartementet 1998) följande:

Den pedagogiska verksamheten skall anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. (s. 8).

Normell (2002) menar att den nya lärarrollen innebär att den personliga kvaliteten hos de vuxna i förskola och skola blir viktigare än förr. Detta har lett till diskussioner om ett *professionellt förhållningssätt*, vilket i sin tur har lett till en större efterfrågan av handledning från lärarhåll. Lendahls Rosendahl och Rönnerman (2002) anser att då pedagogiskt yrkesverksamma har en potential att diskutera den egna yrkeskompetensen, så lämpar sig handledning i grupp. Det är viktigt att ta del av varandras reflektioner och värderingar i olika frågor. Handledaren har en stödjande roll, men inte värderande och betygsättande, och handledningen fokuserar på handlingarna och den pedagogiska verksamheten. Gruppens sammansättning kan variera efter de behov som finns på respektive arbetsplats.

2.2.2 Pedagogiska metoder

Palméus, Pramling och Lindahl (1991) har genom ett utvecklingsarbete av personalens pedagogiska och psykologiska kunnande i arbetet med förskolans yngsta barn presenterat resultatet från tre förskolor. Under projektets gång har personalen fått ta del av nyare rön om yngre barn som exempelvis interaktionens betydelse för barns utveckling i kombination med handledning. Många av de tankar och metoder i arbetet med de yngsta barnen som användes före projektet ändrades under tiden och efteråt har personalen följande gemensamma syn. Enligt personalen är det viktigt med organisatoriska aspekter eftersom det underlättar metodiken. Alla är överens om att det är positivt att dela barngruppen i mindre grupper, där den vuxne har ett antal ansvarsbarn som helt enkelt innebär att ett antal barn knyts till en vuxen. Det anses att det är lugnare, tryggare och lättare att individualisera. I arbetet med de yngsta barnen är glädje och trygghet ett speciellt mål och den emotionella aspekten betonas.

Enligt läroplanen (Utbildningsdepartementet, 1998) så är barnets välbefinnande och trygghet lika viktigt som utveckling och lärande och ska präglade arbetet i förskolan. Fortsättningsvis så nämner Palméus, Pramling och Lindahl (1991) i utvecklingsarbetet att för att öka tryggheten är grupperna med de yngsta barnen jämförelsevis små till skillnad mot grupperna med de äldre barnen på förskolan. Alla anser att det är i vardagliga rutinsituationer som pedagogiken och metodiken fungerar bäst. Barnen känner trygghet i rutinsituationerna och här kan kommunikationen utvecklas mellan barnet och den vuxne. Ett exempel är påklädningssituationen där den vuxne kan benämna varje klädesplagg, vilka kroppsdelar de ska sitta på och klädernas färg. Genom att ställa frågor till barnet förmås barnet att tänka, minnas och reflektera. Det är viktigt med ett reflekterande förhållningssätt som den vuxne förmedlar till barnet. För att förskoleverksamheten ska vara utvecklande för de yngsta barnens krävs det att personalen har

verksamheten ska vara utvecklande för de yngsta barnens krävs det att personalen har ett stort intresse för pedagogiska metoder samt mycket kunskap i utvecklingspsykologi. Det är viktigt att för barnet beskriva, förklara och bekräfta situationer och handlingar i det pedagogiska arbetet (a.a.).

Även Niss och Söderström (1996) nämner begreppet ansvarsbarn som ett bra sätt för läraren att följa barnens utveckling och behov. Genom att läraren har ett fåtal barn att fokusera på så är det lättare att få en större kunskap om det enskilda barnet. Det är även lättare att tillfredställa de yngsta barnens behov av att bli sedda och bekräftade. Ellneby (1999) anser att de yngsta barnens behov på förskolan är närhet, trygghet och kontakt. En viktig metod för att ge detta är att arbeta i smågrupper med ett fåtal barn och en vuxen. Många förskolor arbetar med så kallade ansvarsbarn vilket ger barnet mer tid för bekräftelse och kommunikation. Flera små rum och vrår nämns också som lugnande, liksom att finnas nära barnen och vara tillgänglig som vuxen. Rörelse i alla dess former, ute eller inne, ger utlopp för all den energi som finns hos barnet och får i sin tur en lugnande effekt på gruppen. Lugn klassisk musik har en lugnande inverkan på barngruppen och kan till exempel användas vid olika tillfällen som vilan eller vid aktiviteter som målning. Lindahl (1998) lägger stor vikt vid tillvägagångssätt och metoder i arbetet med förskolans yngsta barn. En väl planerad och organiserad verksamhet är en bra grund men även flexibilitet är viktigt. De yngsta barnen på förskolan behöver regelbundna vanor för att känna kontinuitet och trygghet. Det är av stor vikt att barnen i lugn och ro får fullfölja och avsluta en lek eller uppgift. Här säger läroplanen (Utbildningsdepartementet, 1998) följande:

Förskolan skall erbjuda barnen en i förhållande till deras ålder och vistelsetid väl avvägd dagsrytm och miljö. Såväl omvårdnad och omsorg som vila och andra aktiviteter skall vägas samman på ett balanserat sätt. (s. 10).

2.2.3 Lekens betydelse

Niss och Söderström (1996) nämner leken som en god möjlighet för läraren att skapa en positiv relation till varje barn samt positiva relationer mellan barnen. När lärarna leker med barnen får de kunskap om barnens förmågor och personlighet, vilket är en nödvändig vägledning i arbetet. Vuxna behövs för att hjälpa barnen att lära sig lekens grunder som är turtagning, samförstånd och ömsesidighet. Allt vi vill lära barnen kan ske i lekens form (a.a.). Läroplanen (Utbildningsdepartementet, 1998) ställer krav på den vuxnes förhållningssätt såtillvida att det nämns att alla som arbetar i förskolan skall visa respekt för individen, stimulera barnens samspel och hjälpa barnen att utveckla solidaritet och ansvar, samt att leva sig in i andra människors situation. Leken är enligt Ellneby (1999) hälsosam och har en läkande kraft. Den har också stor betydelse för den sociala, känslomässiga och kunskapsmässiga utvecklingen. Lärarna kan välja utifrån olika situationer att vara med som lekkamrat eller att finnas tillgänglig. Leken är ett sätt att utveckla empati som kan innebära att sätta sig in i hur andra känner och tänker. Leken stimulerar fantasin och inlevelseförmågan där barn kan komma på mycket originella lösningar på ett problem då de inte är beroende av några begränsningar. Det är viktigt att leken får vara fri till sin natur och då kan den även fungera som ett botemedel mot bland annat stress. Om läraren undervisar barnen i leken så kan det hämma deras lust att leka (a.a.).

Sommer (2004) tar upp leken som kan urarta om det inte finns tillräckligt många vuxna i barngruppen och ser till skillnad mot Ellneby (1999) en fara i om leken blir alltför fri. Det kan då uppstå en barnhierarki där de starkare tar makten och mobbar de svaga. Barn kan låsas fast

i förödmjukande positioner och därför är de vuxnas roll mycket viktig när det gäller att ingripa där det anses nödvändigt och vara en god förebild. Det finns olika synsätt på leken och Tullgren (2003) har i sin avhandling undersökt hur leken i förskolan fungerar när lärarna deltar och har valt att utgå ifrån filosofen Foucaults maktperspektiv. Syftet med avhandlingen har varit att belysa förskolan som en arena för politisk styrning, där leken utgör ett redskap i denna styrning. Författaren beskriver leken på förskolan som en företeelse där tanken om det fria och aktiva barnet ska förverkligas. Det handlar om en styrning mot framtiden där barnen måste regleras bort från det oönskade. Denna styrning har i studiens resultat delats in i tre teman. Det första är *att barn leker*, där lärarna ömsom uppmuntrar och stöttar barnens lek och ömsom reglerar leken som inte uppfyller förväntningarna på aktiviteten. Det andra är *vad barn leker*, där lekarnas innehåll styrs bort från sådant som är obehagligt eller olagligt till förmån för det trevliga. Detta blir tydligt när lärandet handlar om samhällsfrågor där moral står i centrum. Det tredje är *hur barn leker*, som handlar om hur barnen är mot varandra. Genom leken strävar lärarna mot att lära barnen samhälleliga normer. Författaren menar att målet med styrningen, lite tillspetsat, är den goda leken som ska leda till den i framtiden goda människan som gör de goda valen. Styrningen har vid studiens observationer varit vänlig och omärklig och det är just detta som författaren menar är problemet och i första hand inte styrningen bort från det oönskade eller maktutövningen i sig. Det är just osynligheten i styrningen som bakbinder barnen i leken och förpliktigar till ett visst sätt att leka.

Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) ser leken ur två synvinklar, dels som barnens egen angelägenhet och dels som en särskild pedagogisk aktivitet styrd av vuxna. Mycket forskning om barns lek har förekommit och de flesta forskare brukar enligt Pramling Samuelsson och Sheridan framhålla att lek är lustfylld, frivillig, spontan, symbolisk, ett aktivt engagemang och social. Enligt Öhman (1998) så utvecklar barnet sitt lekfrö utifrån trygghet och tillit som bygger på en lyhörd och sensitiv vårdare med förmåga till inlevelse. I leken tar barnets identitetsupplevelse och samspeleupplevelse sin början. Det är glädjen över den delade upplevelsen som bär lekens utveckling vidare när det gäller barnet och vårdaren. I läroplanen (Utbildningsdepartementet, 1998) står följande om leken:

Leken är viktig för barns utveckling och lärande. Ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande skall prägla verksamheten i förskolan. I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter. (s. 9).

2.3 Begreppet stress i ett specialpedagogiskt perspektiv

Währborg (2002) menar att begreppet stress har blivit ett modeord som på sätt och vis belyser vår tid. Det finns inte någon vedertagen definition som kan användas för att objektivt beskriva begreppet stress. Många har dock försökt sig på att definiera begreppet och en definition är att stress är en rubbad jämvikt hos en unik person. Elkind (1984) beskriver stress som varje extraordinärt krav på anpassning som tvingar oss att mobilisera vår energireserv utöver vad vi normalt förbrukar och fyller på under ett dygn. Enligt Miller (1982) är stress en reaktion hos kroppen på varje form av krav och är både av ondo och godo. Ellneby (1999) menar att barn och stress inte hör ihop men ändå möter hon allt fler stressade barn. Det främsta skyddet mot stress i spädbarnsåldern är en trygg anknytning till föräldrarna.

2.3.1 Orsaker till stress och stressbeteenden

Enligt Elkind (1984) är en alltför stor emotionell börda en orsak till stress hos barn, vilket till exempel kan vara separation i olika former. Währborg (2002) nämner flera olika stressorer hos barn, till exempel känslomässigt betydelsefulla separationer och brister i trygghet och social stabilitet. Ellneby (1999) menar att för yngre barn kan det vara stressande med många olika vuxna och upp till tjugo barn på förskolan. Vikarier, många vuxna som kommer och går under dagen, personal som slutar och ersätts med nya är verkligheten på förskolan. Hög ljudnivå och stora barngrupper kan också vara en stressfaktor för yngre barn, liksom trånga utrymmen att vistas i under dagen. Det är bättre för yngre barn att vistas i mindre grupper med färre vuxna än i större grupper med fler vuxna. Währborg (2002) menar att höga ljudnivåer liksom buller förorsakar inte bara stress hos barn, utan påverkar även neuropsykologiska funktioner som koncentration, uppmärksamhet och språkutveckling. Orsak till buller kan vara för stora barngrupper, för få vuxna som modulerar ljudnivåerna hos barn eller dålig akustisk ljudmiljö.

Miller (1982) menar att ett antisocialt beteende är ett sätt att reagera på stress och kan vara ett rop på hjälp. Barn som kniper, sparkar, eller biter andra barn är ofta olyckliga och behöver vuxna som gör en insats för att finna orsaken. Sommer (2004) nämner att barn reagerar med oro, stress, aggressivitet och mer konflikter när det är för många barn per vuxen i barngruppen och risken finns att de starkare tar över och så kallad hierarki uppstår. Pramling Samuelsson (2002) har följt forskning i USA och Storbritannien vad beträffar stora barngrupper och undersökningen är enligt Pramling Samuelsson lätt att överföra till svenska förhållanden. Intressant är att barngruppens storlek har större betydelse än antalet barn per vuxen i synnerhet för de yngsta barnen och barn i behov av särskilt stöd. Det går inte att öka antalet barn även om antalet barn per vuxen är litet. Någon optimal gräns framkommer inte men Pramling Samuelsson anser själv att på en småbarnsavdelning med barn i åldern ett till tre år bör det aldrig vara mer än 13-14 barn. Sjöstrand (2003) har ansvarat för en studie av barngruppernas storlek och personaltäthet under perioden 1990-2002. I rapporten framgår att ökningen av barngruppernas storlek och minskningen av personaltätheten har resulterat i olika negativa effekter. Enligt Sjöstrand efterlyser skolverket mer svensk forskning kring effekterna av gruppstorlekar och vill trots de resultat som rapporten visar inte sätta någon gräns för hur stora barngrupperna får vara. Sjöstrand menar att ett stort antal professionella som ingått i studien hävdade att den psykosociala miljön vid enheterna var otillfredsställande, vilket är en varningssignal. Det läroplanen (utbildningsdepartementet, 1998) nämner om gruppstorlek är att barngrupperna skall ha en lämplig storlek och sammansättning.

2.3.2 Stresshantering och strategier mot stress

Miller (1982) hävdar att de flesta psykologer är ense om att det som avgör om ett barn ska klara sig eller inte klara sig är närvaron av en ”betydelsefull annan” i barnets livsvärld. När ett barn kan lita på vuxna kan de känna trygghet och tillit. För att hantera stressen menar Ellneby (1999) att vederbörande måste veta vad som orsakar den och först då kan det ske en förändring.

Leken är enligt Elkind (1984) naturens sätt att ta hand om barns stress och det är viktigt att vuxna inte hämmar barnens lust till lek. Barn behöver få tillfälle att leka för lekens skull alltifrån symboliska lekar till regelstyrda lekar. Ellneby (1999) anser det vara viktigt med avkoppling som en strategi mot stress och nämner att en del förskolor skapar små hörnor av av-

skildhet med till exempel böcker eller musik. Barnet behöver hjälp med att sortera sina känslor och förstå sig själv och omvärlden och till detta behöver vi ge barnet tid. Tid är idag en bristvara som är en viktig del i stresshanteringen vad gäller både barn och vuxna. Många barn lever idag i en miljö som inte är tillräckligt "emotionell" då tillvaron ska fyllas till bristningsgränsen och många föräldrar arbetar heltid. När det gäller trängsel och buller så kan detta undvikas genom att vistas mycket ute och många förskolor arbetar väldigt aktivt med att skapa olika "rum" för lek utomhus. En annan strategi mot trängsel och buller är att turas om att vara ute och inne och alla behöver inte heller äta samtidigt (a.a.).

2.4 Litteratursammanfattning och problemprecisering

Det lilla barnet är beroende av en relation för att komma igång med sin emotionella utveckling. Det är här viktigt att barnet får skapa en nära och förtrolig relation till en vuxen och få utveckla sin tillit. Det anses vara en nödvändighet med god kunskap i utvecklingspsykologi i kombination med ett känslomässigt engagemang i barnet. Läroplanens (utbildningsdepartementet 1998) krav på att varje barn skall få sina behov respekterade och tillgodosedda och att varje barn ska mötas utifrån sina egna förutsättningar ställer stora krav på yrkesprofession. Den vuxnes förhållningssätt blir här mycket viktig. I litteraturen uttrycks arbetet med de yngsta barnen som en stor utmaning för alla vuxna. Det krävs mycket övning och reflektion över den egna förmågan när det gäller att leva sig in i barnets tankevärld. Lärare i förskolan behöver förutom sin utbildning, fortsatt handledning och fortbildning för att stödja de yngsta barnens utveckling i förskolan. Läroplanen säger att verksamheten skall anpassas till alla barns behov. Barn som behöver mer stöd än andra skall få det med hänsyn till sina behov och förutsättningar. Handledning kan till exempel ges av specialpedagog. De pedagogiska metoder som är mest tongivande i litteraturen är att dela in barnen i smågrupper och att ge barnen en väl avvägd dagsrytm i form av rutiner, vilket ger trygghet. Läroplanen säger att det är lika viktigt med barnets välbefinnande och trygghet som med utveckling och lärande. När det gäller stress så beskriver litteraturen de stora grupperna och den höga ljudnivån som ett problem. De stora grupperna anses vara mer bekymmersamt än antalet barn per vuxen. Särskilt för de yngre barnen och barn i behov av särskilt stöd. Strategier mot stress är bland annat att dela in barnen i mindre grupper. Utifrån det som beskrivits i litteraturgenomgången så förtydligas undersökningens syfte genom följande problemprecisering:

- interaktionen mellan det enskilda barnet och lärare i förskolan
- verksamhet för alla barns behov och förutsättningar
- kunskaper i utvecklingspsykologi
- lärares förhållningssätt och "känsla" för barnet
- pedagogiska metoder

3 Metod

I metoddelen presenteras de val och överväganden som gjorts när det gäller undersökningsmetod. Vidare beskrivs olika filosofiska tankesätt med fokus på den fenomenologiska ansatsen. Urval och målgrupp för undersökningen samt tillvägagångssätt av metoden presenteras och motiveras. Försök till beskrivning av tillvägagångssätt av resultatens analys och tolkning har gjorts. Undersökningens trovärdighet och tillförlitlighet samt etiska överväganden avslutar metoddelen.

3.1 Metodval

Uppsatsens syfte är att utifrån lärares beskrivningar belysa interaktion mellan de yngsta barnen och lärare i förskolan i ett emotionellt perspektiv. Med tanke på syftet så valdes den kvalitativa intervjun som undersökningsmetod för datainsamling. Enligt Kvale (1997) lämpar sig denna metod då tanken är att få en dialog och få fram människors erfarenhet och livsvärld genom deras berättelse. Även Trost (1997) beskriver kvalitativa studier som mer av en social föreställningsvärld där människors liv liksom relationer mellan människor kan komma åt. Detta till skillnad mot kvantitativa studier som ofta bygger på standardisering i form av siffror och begrepp som längre och fler, vilket innebär en avsaknad av variation (a.a.).

När jag valde metod för min undersökning tog jag fasta på det Denscombe (2000) råder forskaren att tänka på, det vill säga att ställa sig frågan vilken metod som är den mest lämpade för uppgiften. Inte att komma fram till en metod som skulle kunna överträffa alla andra metoder. Han menar vidare att forskaren bör kunna motivera sitt val av metod. Kvalitativa intervjuer lämpar sig om forskaren vill få fram erfarenheter och känslor i kontakt med människor på fältet i en speciell position. Detta tycker jag stämmer bra med mitt syfte eftersom just lärares erfarenheter i arbetet med förskolans yngsta barn kan komma fram. Jag funderade på att använda mig av ännu en metod för att öka validiteten och reliabiliteten som enligt Trost (1997) är lika med giltigheten och tillförlitligheten. Min tanke var att då välja egna observationer av berörda barngrupper på förskolorna. Detta skulle innebära att undersökningen kunde ses ur olika perspektiv. Enligt Denscombe (2000) kan olika perspektiv komma fram genom en metodtriangulering som innebär observation, intervjuer, skriftliga källor samt frågeformulär. Denscombe menar vidare att detta ökar kvaliteten i undersökningen men kan också innebära att forskaren måste offra vissa områden som skulle ha ingått om forskaren använt endast en metod. Jag bestämde mig för att enbart koncentrera mig på intervjuer då jag hellre ville få ett djup i dessa och inte riskera att de blev övergripande och ytliga. Dessutom kunde undersökningen bli alldeles för omfattande i förhållande till den tidsperiod som var avsatt till arbetet.

Den kvalitativa forskningsintervjun innebär ett samspel, ett utbyte av synpunkter mellan två personer som samtalar om ett gemensamt ämne (Kvale, 1997). Trost (1997) håller inte med om detta och tar upp författarnas olika synsätt. Han menar att forskningsintervjun handlar om två olika relationer, det vill säga intervjuarens relation till den intervjuade och vice versa. Enligt Kvale (1997) är intervjuteknik väl behandlat i litteraturen medan de filosofiska tankesätten inte är lika uppmärksammade. Han beskriver fyra olika tankesätt där det postmoderna perspektivet kännetecknar det inbördes förhållandet i intervjun, den språkliga och sociala verkligheten i intervjun. Den hermeneutiska förståelsens perspektiv är själva tolkningen av en mening och de frågor som ställs till en text. Det viktiga här är samtalet och texten. Med ett fenomenologiskt perspektiv fokuseras livsvärden där en öppenhet finns för den intervjuades

upplevelser. Ett dialektiskt perspektiv inriktar sig på motsägelserna i den intervjuades beskrivningar och deras relation till motsägelserna i den sociala och materiella världen, med poängtering på det nya som kommer fram. Filosofin ger inga särskilda metoder utan visar på förutsättningarna för att tillgodogöra sig kunskap om människans situation. Jag anser att ett fenomenologiskt tankesätt är relevant för min undersökning då jag fokuserar på de intervjuades perspektiv på det dagliga arbetet med förskolans yngsta barn. I undersökningen finns intresse för de intervjuades livsvärld och de uppfattningar och beskrivningar som kommer fram. Enligt Kvale (1997) så har fenomenologin en strävan att klargöra förståelseformen hos den kvalitativa forskningsintervjun som fokuserar den mening som den intervjuade upplever i sin livsvärld. I min undersökning är synen på den emotionella utvecklingen och interaktionen centralt i informanternas livsvärld. I intervjuerna gjordes försök att tolka meningen i det som uttalades.

Det finns olika typer av forskningsintervju och Denscombe (2000) nämner strukturerade, semistrukturerade samt ostrukturerade intervjuer. Den strukturerade intervjuformen liknar mer ett frågeformulär där frågornas och svarens utformning är starkt kontrollerade. Svartalternativen är här begränsade och standardiserade vilket mer kan liknas vid kvantitativa intervjuer. Semistrukturerade intervjuer ger en större flexibilitet men med färdiga frågor som grund. Svaren tillåts vara mer öppna och utförliga. Det viktiga är att den intervjuade får utveckla sina synpunkter. När det gäller ostrukturerade intervjuer så håller forskaren en relativt låg profil och introducerar sitt ämne för att sedan låta den intervjuade utveckla sina tankar och använda sina egna ord. May (2001) menar att de strukturerade intervjuerna bygger på standardiserade förklaringar där lite utrymme finns för avvikelser och där inte intresset av personliga åsikter finns. De semistrukturerade intervjuerna kännetecknas av specificerade frågor, men där intervjuaren har större möjlighet att fördjupa svaren genom att försöka förtydliga och utveckla dessa. Ostrukturerade intervjuer kännetecknas av en betydligt öppnare karaktär än de tidigare nämnda. Den intervjuade får här tala fritt om ämnet utifrån sin egen livsvärld och det talas om en stämning och känsla mellan intervjuaren och den intervjuade. Flexibilitet och strävan att få fram betydelser är karakteristiskt för den här metoden.

Valet blev den semistrukturerade intervjuformen, eftersom min tanke var att få ta del av informanternas egna erfarenheter och upplevelser i arbetet med förskolans yngsta barn, där det ena svaret inte behöver likna det andra. Eftersom jag är en ovan intervjuare så ansåg jag mig behöva ett antal fasta frågeställningar med möjlighet till lämpliga följdfrågor utifrån de svar som kunde komma fram.

3.2 Urval och målgrupp

Tanken med mitt ämnesval var hela tiden att få ta del av de beskrivningar och upplevelser som personer i barnens närhet på förskolorna kunde ge. Olika yrkeskategorier förekommer på de flesta förskolors småbarnsavdelningar numera. Så som tidigare forskning beskrev så har det av tradition varit mest barnskötare som arbetat med förskolans yngsta barn och utbildningen till lärare har tidigare inriktat sig mest på kunskap om de äldre förskolebarnen. Numera är arbetslagen blandade och vissa arbetslag består enbart av lärare. Utifrån att fler lärare nu arbetar med förskolans yngsta barn så föll mitt intresse på deras upplevelser. Även min egen förförståelse och kunskapssyn när det gäller de yngsta barnen, bidrog också till valet av informanter. Om både barnskötare och lärare valts i undersökningen så hade kanske fokus automatiskt blivit jämförelser mellan de olika yrkeskategorierna och undersökningens syfte

kommit i skymundan. Denscombe (2000) menar att de människor som ingår i urvalet har en tendens att väljas medvetet av den anledningen att de har något speciellt att bidra med eller har en särskild position. Om syftet är att gå på djupet i en undersökning så ligger tyngdpunkten på att välja nyckelpersoner på fältet. Kilbohm (2004) poängterar vikten av kunskaper i utvecklingspsykologi hos lärare i förskolan. Detta återkommer även i den övriga litteraturen i uppsatsen. Detta bidrog till intresset av att även undersöka hur lärare ser på utbildning och sina kunskaper i utvecklingspsykologi. Det är viktigt att tillägga att barnskötarnas utbildning och professionalitet inte ska ringaktas, men att uppsatsen fokuserar på just lärare i förskolan.

Valet av informanter blev åtta lärare i förskolan som arbetar eller nyligen arbetat med de yngsta barnen i förskolan. Informanternas examen till lärare i förskolan avslutades från 1994 och framåt, förutom i ett fall där informanten varit utbildad i ungefär 20 år. De lärare som nyligen erlagt examen har samtliga varit barnskötare före utbildningen. Informanterna valdes från två olika kommuner och var här fördelade på sex förskolor inom fyra enheter. Valet var utifrån principen att jag som intervjuare inte hade arbetat med dessa personer, eller på annat sätt stod personerna nära. Någon form av kontakt fanns med samtliga såtillvida att inte helt okända namn och personer söktes. Valet av informanter var dock slumpmässigt i det avseendet att jag inte visste hur de arbetade eller deras tankar och uppfattningar om arbetet med de yngsta barnen.

Antalet informanter styrdes inte av annat än att materialet ansågs tillräckligt och att likartade svar framkom. Redan efter fem intervjuer kunde ett mönster i svaren skönjas och för säkerhets skull så tillades ytterligare tre intervjuer. Enligt Kvale (1997) finns det inget annat mått på antalet intervjuer än att intervju så många personer som behövs för att få reda på vad forskaren vill veta. Han menar vidare att detta kan vara ett svårt val då det i kvalitativa intervjuer finns en tendens att antalet personer blir för få eller för många. Trost (1997) ger rådet att hellre begränsa sig till ett färre antal väl utförda intervjuer än fler mindre väl utförda.

3.3 Tillvägagångssätt

Innan intervjuerna startade så inhämtades tidigare forskning i ämnet från olika bibliotek och över Internet. Även referenslistor i litteraturen, bland annat från min arbetsplats, var till hjälp i sökandet. Det blev ett stort material som sedan skulle bearbetas och reduceras. Enligt Trost (1997) är det viktigt att forskaren är väl inläst på ämnet innan intervjuerna börjar.

Informanterna kontaktades i de flesta fall per telefon. Några kontaktades personligen, varav en blev ett spontant möte där förfrågan om intervju gjordes. Innan intervjuerna tog jag kontakt med informanternas rektor och berättade om mitt arbete, vilket mottogs väl och samtliga såg positivt på ämnet och att jag intervjuade deras anställda. Jag missade dock att ta kontakt med en rektor före intervjun och efter intervjun visade det sig att personen var svår att nå per telefon. Slutligen ombads informanten att meddela sin rektor om intervjun och be densamma att höra av sig om det fanns frågor och funderingar. Informanterna förbereddes genom att jag berättade om mig själv, mitt ämne och min nuvarande utbildning i specialpedagogik. Jag berättade hur utformningen av uppsatsen kommer att bli samt informanternas rättigheter och frivilligheten i uppgiften. Vidare tog jag upp att inga personer kommer att kunna identifieras och att materialet kommer att behandlas konfidentiellt allt enligt forskningsetiska principer.

När det gällde intervjufrågornas utformning så var tanken att få dessa så öppna som möjligt så att svaren skulle bli innehållsrika och uttömliga. Intresset var att få ta del av informanternas beskrivningar och subjektiva uppfattningar om uppsatsens ämne. Denscombe (2000) råder intervjuaren att börja med en lätt fråga som handlar om något som informanten kan tänkas ha en genomtänkt uppfattning om. Detta tog jag fasta på i undersökningen då första frågan handlade om informantens utbildning, erfarenheter och nuvarande arbetssituation. Kvale (1997) nämner vikten av att som intervjuare lyssna utan förutfattade meningar och att låta informanten beskriva sina upplevelser utan avbrott i enlighet med det fenomenologiska idealet (a.a.). Denna strävan fanns i intervjuerna och även när det gällde upprepningar så var det viktigt att låta informanten tala till punkt. Det visade sig att samma eller liknande svar kunde återkomma i en senare fråga och att frågor och svar lätt gick in i varandra, vilket inte kan skyllas på informanten. I valet att lämna ut intervjufrågorna före intervjun eller inte, föll valet på det sistnämnda då strävan var att få så spontana och för stunden reflekterande svar som möjligt. Risken hade annars varit att alltför genomtänkta och pålästa svar hade kunnat förekomma och då förtagit den subjektiva upplevelsen.

Intervjuerna utfördes i de flesta fall på informanternas arbetsplatser men i ett fall hemma hos en informant och vid två tillfällen hemma hos mig. I det fallet där intervjun utfördes i informantens hem så hade informanten svårt att ställa upp under dagtid och valde att intervjuas på kvällstid hemma hos sig. Vid de två tillfällen som intervjuerna utfördes hemma hos mig så fanns ingen annan lämplig plats tillgänglig där vi kunde vara ostörda. Denscombe (2000) menar att forskaren måste finna en plats för intervjun där de kan vara ostörda och där det är någorlunda tyst vilket kan vara svårt på stressiga arbetsplatser. Även placeringen mellan forskaren och informanten har betydelse enligt Denscombe som rekommenderar att de båda parterna placeras i 90 graders vinkel till varandra. Detta tillåter ögonkontakt men ger inte den känsla av konfrontation som en placering mittemot gör (a.a.). Det blev lyckat med platserna för de olika intervjuerna där det gavs lugn och avskildhet. Däremot blev ofta placeringarna mittemot varandra, då det var naturligt i dessa miljöer. I några fall var det redan möblerat på ett sådant sätt att ungefär 90 graders vinkel uppstod. Personligen upplevde jag ingen skillnad och tyckte inte att jag kunde märka det hos informanten heller. Men här kan jag inte vara säker. Efter avslutad intervju tackades informanten för deltagandet och upplåtelsen av tid.

En provintervju gjordes och fungerade så att de frågor som ställdes kunde användas i övriga intervjuer. Provintervjun kunde därför räknas in i det totala antalet intervjuer. Intervjuerna pågick mellan 40 och 60 minuter. Under intervjuerna användes bandspelare vid alla tillfällen utom ett då informanten inte önskade bli inspelad på band. Informanten erbjöd längre tid för intervjun istället så att det skulle finnas tid att anteckna. Efter intervjuerna transkriberades materialet snarast, oftast samma dag. Det finns för- och nackdelar med bandspelare enligt May (2001), som menar att nackdelar kan vara att många människor blir hämmade av bandspelaren samt att utskriften av en intervju är en långdragen process. Fördelar är att bandinspelningar kan utgöra ett bra underlag för tolkningar eftersom intervjuaren kan koncentrera sig på samtalen och den intervjuades kroppsspråk. Det kan även vara lättare att klassificera olika avsnitt ur intervjuerna vid utskriften. En annan fördel är att det blir den intervjuades egna ord så att inte intervjuaren använder sina ord istället (a.a.). Vid de två första intervjuerna gjorde jag en del anteckningar också men upptäckte här att det var onödigt och bara distraherande. Jag vågade inte lita på att något som jag ansåg var av stor vikt skulle missas. Men det visade sig fungera utmärkt utan anteckningar och före intervjun bad jag att få göra en kontroll så att den intervjuades röst verkligen kom med på bandet. Bandspelaren visade sig vara ett utmärkt hjälpmedel för mig. Informanterna fick aldrig läsa utskriften av intervjuerna av den

anledningen att det missades. Vid analysen av resultaten läste jag mig till att detta är brukligt, men då var det redan för sent.

Det är svårt att säga om informanterna överlag hämmades av bandspelaren, men några verkade lite spända i början vilket släppte efterhand. Flera informanter talade om att de kände sig nervösa och undrade om det var svåra frågor, och här kanske inte bandspelaren gjorde det lättare i kombination med att frågorna inte lämnades ut i förväg. Upplevelsen var ändå att det blev en relativt avslappnad stämning efterhand som intervjun fortskred med tanke på den situation som informanten befann sig i. Med det menar jag att informanten befinner sig i en utsatt position genom att bli utfrågad om sina yrkeskunskaper och kan här känna sig bedömd. Det är viktigt att som intervjuare ha förståelse för detta och använda sin empatiska förmåga. Informanterna visade ett intresse av frågorna och ämnet och ville gärna fortsätta prata efteråt.

3.4 Bearbetning

Utifrån undersökningens syfte presenteras analysen av resultaten i olika kategorier under tre rubriker. Dessa rubriker är Interaktionen mellan det enskilda barnet och läraren, Specialpedagogiskt perspektiv samt Utbildning och yrkesprofession. Under analysens gång framkom att många svar återkommer under de olika frågeställningarna. Detta kan tolkas som att vissa ord och företeelser som återkommer är själva essensen i informanternas uppfattningar och därför också viktiga för undersökningen. I redovisningen har valet fallit på att svaren placeras in under den rubrik där de bäst lämpar sig. Under varje rubrik följer analysen av de resultat som erhållits och avslutas med en sammanfattande slutsats. I en fenomenologisk ansats gjordes i analysen av resultaten ett försök att meningskategorisera innehållet i intervjuerna genom att söka nyckelord. Detta innebär enligt Kvale (1997) att intervjun kodas i kategorier där långa uttalanden förminskas till enkla kategorier utifrån en huvuddimension. Ett exempel på detta i uppsatsens resultatdel är kategorierna *närhet till vuxen* och *ge trygghet* där informanternas ibland långa beskrivningar reducerades till som här kortare meningar eller uttryck. De ständigt återkommande orden fick anses vara de viktigaste och blev här nyckelord. Nyckelorden räknades för att sedan kunna visa på likheter och skillnader i informanternas beskrivningar. Många uttalanden belystes genom citat där informanterna kodades från A till H. Valet av citaten var att dels belysa mångfalden av beskrivningarna men även att belysa de olika kategorierna på ett tydligt sätt. När det gäller tydligheten så gjordes ibland ett visst urval på så vis att citat från informanten valdes från den kategori där vederbörande uttryckte sig mest belysande. Citatet bör enligt Trost (1997) helst vara ordagrant men inte med direkt talspråk vilket anses oetiskt. En viss korrigerings gjordes av undersökningens citat eftersom talspråket ibland kunde bli svårtolkat när bara en liten del av det som uttalades citerades.

Logiken i resultatdelens utformning blev slutligen att börja med interaktionen eftersom det är uppsatsens fokus inom det emotionella perspektivet. Här beskrivs behov och möjligheter mer från en positiv sida. Nästa tanke är att om inte barns behov blir tillgodosedda så kan det leda till att det specialpedagogiska perspektivet blir aktuellt och mer negativa aspekter framkommer. Slutligen så måste dessa aspekter leda till något gott och det blir genom god kunskap i utvecklingspsykologi och engagemang i arbetet. Detta leder i sin tur till förmåga hos den vuxne att skapa metoder och strategier som ger en tillfredställande verksamhet för det enskilda barnet och barngruppen. En tanke var att börja med utbildning eftersom det är grunden för arbetet, men det kändes inte riktigt lika rätt med tanke på uppsatsens syfte och helhet.

3.5 Trovärdighet och tillförlitlighet

När det gäller ämnesvalet så menar Närvänen (1999) att det alltid är på sin plats att fundera över de egna bevekelsegrunderna för valet. Det är viktigt att tänka på vem som kan tänkas vara intresserad av ämnet och vad undersökningen ska leda till. Det är bra att vara engagerad i ämnet men ett alltför starkt engagemang kan medföra problem när det gäller undersökningens trovärdighet. I mitt ämnesval finns ett engagemang där jag har en hel del kunskap, men jag anser att jag har distans till ämnesvalet. Min tilltänkta publik har hela tiden varit de vuxna som arbetar med de yngsta barnen i förskolan samt berörda chefer. Förhoppningen är att undersökningen ska upplevas trovärdig och väcka tankar och reflektioner om den egna arbetssituationen. Som lärare i förskolan, periodvis på småbarnsavdelning, har jag en viss förförståelse när det gäller undersökningens område och ett inifrånperspektiv. Utifrån min egen kunskapssyn var det viktigt att jag hela tiden försökte hålla mig kritisk till undersökningens resultat såtillvida att jag inte lät mitt subjektiva perspektiv påverka tolkningen av dessa. Det är viktigt att förbereda sig på att vissa eventuellt väntade resultat kan ta en helt annan vändning. Enligt Eliasson (1995) så kommer engagerad forskning ur subjektiva upplevelser, egna eller andras, av att någonting är otillfredsställande, problematiskt, svårhanterligt eller fascinerande. Det är viktigt att känna den verklighet som ska studeras, men både inifrån- och utifrånforskning är viktiga. Även om vi sällan kan undvika att välja sida eller perspektiv så ska vi vara på vår vakt när det gäller de omedvetna eller outtalade perspektivvalen (a.a.).

Det ställer stora krav på intervjuaren när det gäller att inte avslöja sina egna tankar eller koppling till tidigare forskning under intervjuens gång. Efter intervjuens slut eller efter en besvarad fråga ansåg jag att en dialog kunde accepteras där även min förförståelse kunde komma fram till viss del. Det viktiga var att frågorna redan var besvarade och inte kunde påverka tillförlitligheten i resultaten. Här menar Trost (1997) att om informanterna vill veta intervjuarens åsikter i ämnet så går det bra att svara efter intervjun.

De informanter som valdes i egenskap av lärare i förskolan bedömdes kunna ge materialet en hög trovärdighet. Deras kännedom om ämnet ansågs vara stor genom det dagliga arbetet med de yngsta barnen. Flera gemensamma beskrivningar gjorde att svaren kändes tillförlitliga. Denscombe (2000) anser att när vissa teman i intervjuerna återkommer så indikerar det att tanken eller uppfattningen delas av en större grupp och därför kan forskaren förlita sig på gruppens uppfattning mer än från ett enskilt uttalande. Nyckelpersoner som har en stor erfarenhet och kunskap om forskningsämnet har en mycket hög trovärdighet (a.a.). Under intervjuerna fanns en strävan att inte ställa ledande frågor och framförallt om en fråga krävde en närmare förklaring så fick förklaringen inte vara ledande. Detta kan vara svårt om intervjuaren är ovan, som i mitt fall.

3.6 Etiska överväganden

I kontakt med informanterna poängterades den konfidentiella aspekten och i analysen av resultaten fanns hela tiden en tanke att inte röja informantens identitet. Närvänen (1999) menar att etiska och moraliska frågor och problem uppstår i alla vetenskapliga texter. Det är speciellt viktigt med den etiska aspekten i en kvalitativ forskning där forskaren intresserar sig för personer och även får en närhet till dessa. Det är alltid forskarens ansvar att ta ställning till etiska frågor och att göra en konsekvensbedömning även om informanterna godkänner materialet. Etik handlar om förhållningssätt och är speciellt viktigt när svaga och utsatta grupper studeras

och intervjuas. Specifika miljöer och enskilda människor ska inte kunna identifieras. Etik och moral är enligt Eliasson (1995) en fråga om att skydda personer ifråga om identifikation men inte minst viktig är vår människosyn i kontakt med de människor vi möter.

När det gäller forskningsetiska principer så finns det fyra huvudkrav enligt Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (1990) utifrån individskyddskravet vilka är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. I informationskravet ingår att informera berörda personer om undersökningens syfte samt vad som är deltagarnas uppgift. Det är viktigt att tala om att deltagandet för berörda personer är frivilligt och att de uppgifter som lämnas enbart kommer att användas i forskningssyfte. Samtyckeskravet styr huruvida de medverkande i undersökningen själva ska ha rätt att delta. Förutom att samtycke ska inhämtas så ska de medverkande själva kunna bestämma på vilka villkor de vill delta. Ett eventuellt avbrytande från den deltagandes sida får inte innebära negativa följder eller påtryckning från forskaren. Konfidentialitetskravet innebär att alla deltagandes uppgifter i undersökningen ska behandlas med sekretess på sådant sätt att enskilda människor inte kan identifieras av utomstående. Vid etiskt känsligt material bör en förbindelse undertecknas om tystnadsplikt. Slutligen har nyttjandekravet som uppgift att styra användandet av insamlade uppgifter och får endast användas för forskningens ändamål. Det är att rekommendera att deltagare och uppgiftslämnare får ta del av undersökningen före publikation, speciellt vid etiskt känsliga frågor. Likaså bör forskaren fråga om intresse finns att få en sammanfattning av undersökningen eller att få veta var forskningsresultaten ska publiceras. Det etiska ansvaret är alltid projektledarens och även att berörd personal har kunskap om de forskningsetiska principerna. Projektledaren ansvarar även för att insamling och förvaring av personuppgifter behandlas konfidentiellt (a.a.).

En strävan i undersökningen var att ge en tydlig och klar information om syftet med undersökningen samt att informera deltagarna om deras frivillighet och rätt att bestämma på vilka villkor de ställde upp i intervjun. En person ville till exempel inte spelas in på band och då kunde det ordnas med anteckningar istället. Det påpekades extra tydligt att allt material skulle behandlas konfidentiellt så att inga uppgifter från informanterna skulle kunna identifieras. Materialet ansågs inte vara av känslig art så någon skriftlig förbindelse behövde inte skrivas. Det nämndes även att uppgifterna från informanterna endast skulle användas i uppsatsen. Tanken med valet av informanter från två olika kommuner var bland annat att göra identifikationen svårare.

4 Resultat, analys och slutsatser

Utifrån undersökningens syfte presenteras analysen av resultaten i olika kategorier under tre rubriker. Avsnitten avslutas med slutsatser. Dessa rubriker är Interaktionen mellan det enskilda barnet och läraren, Specialpedagogiskt perspektiv samt Utbildning och yrkesprofession.

4.1 Interaktionen mellan det enskilda barnet och läraren

Tidigare forskning har lärt oss att det lilla barnets emotionella utveckling påverkas och är beroende av en interaktion mellan barnet och en eller flera vuxna som står barnet nära. Lärare i förskolan tillhör en kategori av de vuxna som står barnet nära och beskriver här sin uppfattning om interaktionen. Beskrivningarna delas in i fyra huvuddimensioner vilka är *De yngsta barnens främsta behov*, *Lärarnas förhållningssätt*, *Interaktionens möjligheter* och *Läroplanens krav*.

De yngsta barnens främsta behov

Närhet och trygghet är de behov som de flesta informanter anser är allra viktigast för de yngsta barnen på förskolan. En informant uttrycker att barnets främsta behov är att vara nära en vuxen. Någon annan menar att genom att ge barnen uppmärksamhet och den närhet de behöver, så får barnen en grundtrygghet och vågar ta nya steg framåt. Vidare anses närvarande vuxna vara viktigt så att inte barnen blir utelämnade till sig själva. Närhet och trygghet uttrycks på följande sätt:

Det är jätteviktigt att barnet får känna sig tryggt och bekräftat och att vi som vuxna kan tyda barnet när inte språket finns. (F)

Närhet är ett viktigt behov hos ett litet barn och det ska finnas en tråd mellan den vuxne och barnet. (E)

Den fysiska närheten poängteras av några informanter som menar att närhet kan innebära att kramas och sitta i en vuxens knä likaväl som att finnas till hands. Hur nära ett barn behöver vara kan bero på hur tryggt barnet känner sig på förskolan. En uppfattning är att aktiviteterna inte får vara det första på en småbarnsavdelning utan istället den lugna stämningen och tryggheten. När den grunden finns kan annat plockas in. Lugn stämning och lugn och ro för barnet nämns också av de flesta som ett viktigt behov. Hälften av informanterna nämner att barnen har behov av att bli sedda av de vuxna.

Lärarnas förhållningssätt

Även när det gäller förhållningssätt dominerar närhet och trygghet och flertalet informanter ser det som en självklar uppgift att ge barnen detta. En åsikt är att det är viktigt att vara en närvarande vuxen och ge av sig själv och att barnen har en mottagare. Några informanter nämner att närhet och trygghet är väl sammanlänkat på så sätt att närhet till barnet skapar trygghet. Även att vara lugn i sitt förhållningssätt till barnet har hög prioritet hos informanterna när det gäller att få barnet tryggt. Flertalet nämner att ”känna av” och tolka barnets signaler som ett professionellt förhållningssätt. När inte språket finns är detta ännu viktigare eftersom

barnet är helt beroende av de vuxnas tolkningsförmåga. Det framkommer också att lärarens förhållningssätt är viktigt när det gäller att ge barnen ett gott självförtroende och få barnen att känna att de duger. En informant anser att tålmod är viktigt i arbetet med barnen. Förhållningssättet belyses genom följande citat:

Det är viktigt att jag hela tiden har en tanke med det jag gör. Jag tänker att barnen vill bli bemötta så som jag själv vill bli bemött. Det är lätt att ta till förmaningar som jag själv inte skulle vilja höra, till exempel ”sitt ner” och ”sluta nu”. (H)

Förhållningssättet är egentligen mycket viktigare än metoder. (D)

Interaktionens möjligheter

Så gott som alla informanter anser att det finns goda möjligheter till interaktion mellan det enskilda barnet och den vuxne och nämner här rutinsituationer som påklädning. Tillfällen infinner sig till övervägande del i rutinsituationer där även matsituationen och blöjbyten erbjuder interaktion. Så här ser några informanter på interaktionen:

Tillfällen till samspel mellan vuxen och barn kommer ju jätteofta. Det är bara om man ska hjälpa ett barn att ta på skorna eller byta blöja. Tillfällena finns hela tiden. (A)

Det finns goda möjligheter till samspel. Egentligen hela tiden men det gäller att se det själv och upptäcka möjligheterna. (D)

Några tar upp att i barns lek finns goda möjligheter till möten mellan vuxna och barn och andra menar att tillfällen till möten skapas då de vuxna sitter på golvet eller bara finns där barnen är.

De minsta får gå före ibland, då de lite större kan och förstår att vänta. Alla barn behöver inte lika mycket tid, men det är viktigt att söka upp de barn som inte söker lika mycket kontakt eftersom alla barn behöver bli sedda. (F)

Läroplanens krav

Informanternas syn på läroplanens krav, att varje barn i förskolan ska få sina behov respekterade och tillgodosedda, är enligt samtliga en självklarhet. En uppfattning är att vi måste möta barnet där det befinner sig och eftersom barn befinner sig på olika nivåer så är individuella mål viktigt. Detta belyses genom följande citat:

Det är viktigt det som står där, till exempel att små barn behöver en balans mellan aktivitet och vila. Det är jätteviktigt att ha det med sig. (G)

Små barn är helt utlämnade till oss vuxna och därför är det viktigt att se varje barns behov. (F)

Beträffande läroplanen i övrigt skiljer sig tankar och åsikter lite mer. Flertalet anser att läroplanen är viktig och kommenterar med bra, vårt rättesnöre, och viktig. Men även andra åsikter kommer fram som att formuleringarna är väldigt svåra och kan tolkas olika. Föräldrar kan kanske hävda att deras barn har behov av något som förskolan har svårt att leva upp till. Det framkommer att läroplanen är bra men också väldigt vid och stor i formuleringen till exempel när det gäller att alla ska få sina behov tillgodosedda. Samma informant menar också att en

ettåring och en femåring inte har samma behov. Någon annan nämner att det gäller att försöka få in läroplanen i verksamheten så gott det går. Det framkommer också att om inte läroplanen används aktivt så finns risken att den bara blir hängande. Det påpekas att läroplanen är mycket viktig men inte fungerar i verkligheten om inte alla i arbetslaget har en vilja att följa den. Informanten har erfarenhet av en tillfällig arbetsplats där inte alla hade läst eller kände till läroplanen. En åsikt om läroplanen är följande:

Ja, jag måste säga att ju mer jag läser läroplanen så tänker jag "yes". Den är så viktig och jag vill visa att det vi gör med barnen kan vi koppla till läroplanen. Vi arbetar utifrån den men det gäller att sätta fingret på - se det är ju det här vi gör. (A)

Slutsatser

När det gäller interaktionen mellan det enskilda barnet och lärare i förskolan så anser så gott som alla lärare att det finns goda möjligheter till interaktion och att de framträder mest i rutinsituationer. Beträffande barnets främsta behov och lärares förhållningssätt så är det ingen skillnad i beskrivningarna. Närhet och trygghet dominerar och därefter kommer lugn och ro. Detta kan tolkas som själva essensen i interaktionen, det vill säga att om någon behöver trygghet måste någon annan ge trygghet. I lärarnas beskrivningar är detta väl sammanlänkat. Även om läroplanen ses som viktig av flertalet så framkommer det skillnader i uppfattningen om bruket av densamma. Det ses som en självklarhet att alla barn ska få sina behov respekterade och tillgodosedda samtidigt som det påpekas av många att det finns svårigheter med läroplanen.

4.2 Specialpedagogiskt perspektiv

Det specialpedagogiska perspektivet kan bli aktuellt när förskolans yngsta barn inte får sina behov tillfredställda och här nämner tidigare forskning att även små barn kan utsättas för stress som kan yttra sig på olika sätt. I undersökningen beskriver informanterna sina upplevelser när det gäller hinder för interaktion och barnens sätt att reagera samt den hjälp som finns att tillgå. Det specialpedagogiska perspektivet har delats in i två huvuddimensioner som är *Hinder för interaktion* och *Specialpedagogiskt behov*.

Hinder för interaktion

Samtliga informanter nämner gruppstorleken betydelse för interaktion. Med för många barn i gruppen finns inte den möjligheten att se och bekräfta det enskilda barnet. Några informanter nämner att elva barn är ett lagom antal på en småbarnsavdelning. Det påtalas att i större grupper får de barn som pratar och tar för sig större spelrum och tysta barn och de barn utan språk kan komma i skymundan. Andra upplever svårigheter när många barn har behov av att ses lite extra och när den tiden inte finns så brister det. I detta samband kommenteras också att de barn som behöver mer kräver ännu mer i den större gruppen, och att de vuxna automatiskt släpper andra barn som också har rätt till interaktion. En åsikt är att det lätt blir en ond cirkel eftersom de barnen som har fått "backa", senare ger signaler eftersom de inte fått lika mycket tid. Det framkommer av en informant att när barn i gruppen är sjuka eller lediga så blir det mer tid för närkontakt med det enskilda barnet. Gruppstorleken och tiden uttrycks på följande sätt:

Jag har arbetat när det var färre barn i gruppen för att sedan bli tretton barn. Det kändes att vi blev många och inte hade lika mycket tid. (G)

Tiden är viktig och det är svårt med situationer där många barn vill ha det där lilla extra samtidigt. (D)

Tiden upplevs av flertalet informanter som en viktig aspekt och kan ofta vara ett hinder för interaktionen. Inskolningen av nya barn under hösten nämner hälften av informanterna som en period då det är svårt att hinna med att tillgodose alla barnens behov. Lärarna upplever den här perioden som stressande och är övertygade om att även många barn gör det. De nya barnen är av förklarliga skäl ledsna och oroliga men även de redan inskolade barnen reagerar på olika sätt som lärarna ser som stressbeteenden. De barn som varit på förskolan en tid kan börja bitas, knuffas och bete sig utagerande på olika sätt. Men även dra sig undan eller bli ledsna och klängiga och söka de vuxnas totala uppmärksamhet. Någon uttrycker att redan inskolade barn ”backar” och blir ledsna och otrygga när nya barn kommer och tar så mycket av de vuxnas tid. Följande citat belyser inskolningstidens dilemma:

Vid inskolningen av små nya barn har några äldre barn på avdelningen börjat knuffas och bitas för att synas, vilket vi antar beror på avundsjuka. (B)

Inskolningstiden i september var ett stressmoment och hemsk speciellt för de redan inskolade barnen. De nya barnen och de barn som redan hade behov av mer stöd tog mycket tid. (C)

Interaktionen hindras, enligt en informant, när en person i arbetslaget blir sjuk och övriga vuxna blir stressade och har svårt att behålla sitt lugn. Barnen känner genast av stämningen och kan bli osjälvständiga och otrygga. Då är det lätt att som vuxen känna att kraften inte räcker till för att ge allt som barnen behöver. När allt är som vanligt igen lägger sig lugnet och barnen blir mindre gnälliga och klängiga. Några kommenterar att en orsak till stress bland barn och vuxna kan vara att de vuxna är alltför ambitiösa. Det kan bli ett för högt tempo för alla som kan bidra till att interaktion går förlorad. Någon annan beskriver problemet med annat som kommer emellan och försvårar interaktionen med barnen. Detta kan vara alla övriga uppgifter som de vuxna är ålagda eller att någon i arbetslaget är sjuk. Flera informanter anser att begreppet stress är relevant när barn till exempel blir oroliga eller aggressiva utöver det vanliga. En uppfattning är att när barn reagerar på olika sätt för att det inte finns tid för dem så kan det vara stress, vilket uttrycks på följande sätt:

Tecken på stress är att barnen blir ängsliga, ledsna och även att barn går in i sig själva och är svåra att nå. (E)

Stressbeteenden visar sig mer i den större gruppen då det blir stökigt. Någon kan dra sig undan och bli ledsen och någon kan bitas eller knuffas. Det är svårt att säga om det är stress men negativa reaktioner är det iallafall. (B)

De flesta informanter anser inte att barnen är direkt stressade på förskolan, men att stressen är mer situationsbunden och infinner sig i större grupper. Många nämner även att de vuxna lätt blir stressade när otillräckligheten infinner sig.

Specialpedagogiskt behov

Det specialpedagogiska behovet hos barn anses kunna vara aktuellt när:

- barn inte fungerar i barngruppen
- barn mår väldigt dåligt
- barn inte kan klara samvaro med andra barn och skadar dessa
- barn är väldigt mycket för sig själva
- barn markant avviker
- barn har ett helt ogenomtänkt beteende och inte förstår konsekvenser
- barn är överaktiva
- barn är helt tysta
- barn inte visar känslor
- barn är ovanligt aggressiva
- barn tappar fokus och inte kan följa lätta instruktioner
- barn har språksvårigheter

Flertalet informanter är försiktiga i sina uttalanden och menar att det inte går att säga bestämt vilka beteenden som anger ett specialpedagogiskt behov. De flesta har utgått ifrån egna erfarenheter där kontakt har tagits med till exempel specialpedagog. Någon har funderat på att ta kontakt och några har svårt att se att det finns ett specialpedagogiskt behov hos så små barn. Andra anser att specialpedagogiska insatser ska sättas in mycket tidigare än vad som sker och menar att det finns en tendens bland många vuxna att vänta. Det har ofta visat sig att barnets svårigheter har ökat med åldern.

Den hjälp som finns att tillgå när det gäller barn i behov av särskilt stöd skiljer sig inte nämnvärt på de olika arbetsplatserna. Samtliga har resursteam att kontakta, även vad beträffar en förskola som är privat, där en timmes konsultation är kostnadsfri och fortsatt hjälp finns att köpa av kommunen. När det är dags att ta kontakt med resursteamet kan vara en svår avvägning menar någon, medan de flesta anser att det aldrig kan bli fel att ringa och ta en kontakt. Följande citat beskriver när det anses vara dags att söka hjälp.

Detta kunde vi inte hantera. Vi hade inte tillräckliga kunskaper för att gå vidare och då behövde vi hjälp. (G)

När vi på förskolan inte räcker till, då behövs hjälp. Det är lätt att avvakta för att barnen ännu är så små. (B)

När vi trots våra försök till lösningar inte kommer vidare, då behövs hjälp. (C)

Slutsatser

Gruppstorleken är i fokus när det gäller hinder för interaktion och nämns av samtliga informanter. I större grupper kräver de barn som behöver mer än nu och de tysta barnen kommer lätt i skymundan. Tiden är en aspekt som hör ihop med större grupper och utgör ett hinder för interaktion. Ett annat hinder är inskolningstiden som hälften av informanterna uppger är stressande för både barn och vuxna. Flera informanter menar att begreppet stress är relevant när barn till exempel blir oroliga och aggressiva utöver det vanliga, men överlag anses inte barnen vara direkt stressade. Den stress som förekommer är ofta situationsbunden och fokuserar mer på de vuxna och vikten av att inte låta sig bli stressad när otillräckligheten infinner sig. Det är försiktiga uttalanden om när det specialpedagogiska behovet kan tänkas bli aktuellt och anses också svårt att avgöra. Men det framkommer ändå sammanfattningsvis att det kan vara när barn inte klarar att vistas i grupp, har ett utagerande eller inåtvänt beteende eller språksvårigheter. Det är lätt att få hjälp av resursteam, vilket samtliga har tillgång till, och

hjälpen kan behövas när förskolan inte har tillräckliga kunskaper. Gruppstorleken får ses som det avgörande interaktionshindret där det är svårt att tillgodose alla barns behov efter deras förutsättningar. Detta kan i sin tur skapa stress hos de vuxna, men också hos barnen. Överlag finns en viss osäkerhet beträffande det specialpedagogiska behovet hos förskolans yngsta barn.

4.3 Utbildning och yrkesprofession

Enligt tidigare forskning så är utbildning och yrkesprofession väl sammanlänkade. I arbetet med förskolans yngsta barn är kunskaper i utvecklingspsykologi viktigt likaväl som yrkesutövandet av kunskaperna. I själva yrkesprofessionen ingår förmågan att kunna tillämpa sina yrkeskunskaper genom bland annat metoder och strategier som ger en tillfredställande verksamhet. Frågeställningarna om tillfredställande metoder och strategier mot stress blir i resultatredovisningen en rubrik eftersom svaren går in i varandra till mycket stor del. Det måste nämnas att i metoder och strategier ingår självklart både förhållningssätt och interaktion som tidigare redovisats. Ingenting av detta kan stå för sig självt och går in i vartannat, men i redovisningen av resultaten blir det mer överskådligt med en uppdelning. Även fortbildning får ses som en viktig del i yrkesprofessionen när det gäller kunskap och yrkesutveckling. Utbildning och yrkesprofession delas in i tre huvuddimensioner som är *Utvecklingspsykologi*, *Metoder och strategier* samt *Fortbildning*.

Utvecklingspsykologi

Hälften av informanterna anser att de fått mycket utvecklingspsykologi under utbildningen varav en del nämner att de haft mycket bra lärare som poängterat vikten av kunskap om de yngsta barnen. Några anser att de har fått tillräckligt, en informant tror sig ha fått tillräckligt men kommer inte riktigt ihåg. Endast en informant anser sig ha fått väldigt tunt med utvecklingspsykologi under utbildningen och mer svepande om alla åldrar från ett till fem år. Informanten menar att mer specifik kunskap om de yngsta barnen saknades eftersom behoven hos barn skiljer sig i de olika åldrarna. Samtliga informanter anser att utbildning i utvecklingspsykologi är mycket viktigt i arbetet med de yngsta barnen och några trycker extra på att det ska vara minst en lärare men helst så många som möjligt i arbetslaget. Vikten av utbildning i arbetet med förskolans yngsta barn beskrivs på följande sätt:

Det bör vara minst en lärare i gruppen och helst fler. De yngsta barnen behöver den bästa kompetensen. (E)

Arbetet med de yngsta barnen på förskolan är egentligen det viktigaste på förskolan och det är självklart med utbildad personal. (C)

Jag har sett under min utbildning att trenden har vänt när det gäller arbetet med de yngsta barnen. Förr var det inte så intressant, inte så viktigt. Nu är det mycket fokus. Det är ju där vi lägger grunden. (A)

Metoder och strategier

Samtliga informanter anser att det är nödvändigt att dela in barnen i mindre grupper för att minska risken för stress och skapa en lugn stämning för de yngsta barnen. Många informanter påpekar att uppdelning av barnen är den viktigaste metoden för att allt det andra ska fungera,

som att se barnet, ge tid med mera. Det är lättare att tillfredställa barnens behov helt enkelt uttrycker flera informanter. Någon nämner att det ibland krävs snabba strategier när situationer blir kaotiska och till exempel en uppdelning av barnen blir nödvändig. De flesta informanter nämner uteleken i samband med metoder och strategier. Inte bara att den har en sund funktion utan även som ett extra rum där några är ute och andra är inne. När det gäller smågrupper så nämns både fasta grupper knutna till en vuxen och olika uppdelningar under dagen och uttrycks på följande sätt:

När vi är alla barn får vi utnyttja alla rum på förskolan och dela upp oss på barnen. Ljudnivån gör att vi vuxna kan bli stressade och då blir säkert barnen det också. (C)

Att dela in barnen i smågrupper ger lugn. Barnen får ett visst mått av utrymme om vi sprider ut dem och försöker undvika kösituationer till exempel vid tvättning efter maten. (D)

Vi delar upp oss i rummen. Ibland glömmar vi att utnyttja rum som står tomma när andra gått ut. Vi måste tänka på att gå omlott. (H)

Efter indelning i mindre grupper nämns lugn och ro, som flertalet informanter uttrycker på olika sätt, men med samma innebörd. Många menar att det har stor betydelse hur lugna de vuxna är för att barnen också ska bli lugna. Det påpekas att det är lätt att bli stressad när små barn kräver uppmärksamhet direkt och inte kan vänta, då gäller det att försöka ta det lugnt. Flera uttrycker också att det är väldigt lätt att som vuxen bli stressad, eller som en uttrycker det ”gå upp i varv”. Strategierna är här lika för de flesta och är att dela upp barnen och sedan göra något lugnt eller roligt som får barnen intresserade. I samband med lugn och ro framkommer också att det inte behöver hända så mycket hela tiden för de yngsta barnen när det gäller aktiviteter. Hälften av informanterna tar upp att trygghet och lugn är viktigare än aktiviteter och att vi ofta vill så mycket med barnen. Lugn och ro beskrivs genom följande citat:

Det är viktigt att ”få ner sig själv”, för om jag har en orolig barngrupp runt mig så är det lätt att själv bli uppstressad. Då gäller det att varva ner. (A)

Det får ta tid med små barn och behöver inte hända så mycket hela tiden. Barnens egen takt är viktig. (F)

Tid som metod nämner hälften av informanterna och menar då att barnen behöver få göra saker i sin egen takt utan ständiga avbrott som inte är nödvändiga. Tiden för det enskilda barnet ges också när barnen delas in i smågrupper.

Samtliga informanter anser att rutiner är en av de allra viktigaste aspekterna när det gäller att ge de yngsta barnen trygghet och sammanhang. Det kan uttryckas på olika sätt, som en väl avvägd dag eller en inrutad dag, men innebörden är densamma. Ett dagligt mönster med samling, grupper, utevistelse, mat och vila anses allmänt av informanterna som goda rutiner. Följande citat uttrycker vikten av rutiner:

Bra rutiner är viktigt för att barnen ska känna igen sin dag och är lite av små barns tidsbegrepp. (E)

Vi anser att rutiner är mycket viktigt och ger en trygghet för barnet när det vet vad som kommer. (C)

Pedagogiska metoder är bland annat att ge barnen upprepningar av situationer och aktiviteter för det ger en trygghet i att känna igen. Uppprepningar ger en ram åt tryggheten. (F)

För att arbetet med de yngsta barnen ska fungera uttrycker flertalet informanter vikten av samarbetet mellan de vuxna på avdelningen. Någon anser att det är viktigt att kunna "läsa varandra" för att arbetet ska flyta bra i stressiga situationer. Det visar sig också, menar en annan informant, att när en vuxen i arbetslaget är borta så fungerar det inte lika bra. Det innebär inte bara en person mindre eller en vikarie i stället, utan helt enkelt att en länk i kedjan saknas för att arbetet ska flyta bra. En informant nämner att de har ett öppet klimat i arbetslaget vilket kan bero på att de har arbetat ett antal år tillsammans och hittat dit. Vikten av samma barnsyn poängteras samt stämningen mellan de vuxna. Samarbetet i arbetslaget uttrycks med följande citat:

Hur väl metoderna fungerar beror till stor del på personalsammansättningen och helt enkelt på hur samspelta vi är. (B)

A och O är att samarbetet fungerar och att vi har samma värderingar och en jämn linje som alla är överens om från början. (A)

Samtliga informanter ser leken som mycket viktig för barnets utveckling och flertalet anser att de vuxna bör vara med i leken som en god förebild. Hälften av informanterna nämner en stimulerande miljö som utveckling och inspiration i leken. Här ser några informanter miljön som "den tredje pedagogen", vilket är hämtat från Reggio Emilia-pedagogiken. En informant påpekar att när vi ger barnen upplevelser och stimulans så ska det inte vara för mycket och i långsam takt så att barnen känner igen sig. Flera informanter har uppfattningen att samspelet mellan barnen är viktigt även bland de yngsta barnen. Det som framkommer av dessa informanter är att barnen lär sig att lösa konflikter, får gemensamma upplevelser, bearbetar verkligheten, hjälper varandra och förstår varandra utan ord. Några informanter menar att det ibland kan vara bra att som vuxen hålla sig utanför leken och låta barnen få vara ifred. Helt enkelt låta barnen ha varandra och ibland låta barnen lösa konflikter själva. Detta kräver självklart att de vuxna bedömer att barnen klarar uppgiften och också finns till hands då hjälp behövs. Tankar om leken framkommer i följande citat:

Vi måste vara i rummen där barnen är. Ibland måste vi hjälpa barnen att komma igång att leka, som till exempel bygga en hage till djuren där maten finns på ett ställe och annat finns på andra ställen. Sedan kan barnen upprepa leken med varandra och leka den länge, länge. (H)

Leken är jätteviktig och det som barnen strävar efter. Här kan jag känna att jag vill ge tid och inte avbryta för att vi ska det här och det här. Leken är viktig för barnets utveckling och för att bearbeta livet. (G)

Fortbildning

När det gäller fortbildning speciellt riktad mot förskolans yngsta barn så anger hälften av informanterna att de inte erbjudits någon men att de har möjlighet att själva söka och välja detta. En informant har erbjudits fortbildning i gymnastik och en annan i rörelse-rytmik. En informant efterlyser överhuvudtaget mer fortbildning i småbarnspedagogik och en annan har svårt att minns om det erbjudits något som just varit inriktat på de yngsta barnen.

Pedagogisk handledning har de flesta informanter aldrig erfarit. Några har haft diskussionsgrupper där det har varit en handledare med. En informant berättar att hon ingått i en grupp utan handledare där gruppmedlemmarna turades om att lyfta ett problem eller en fråga. Några informanter tillägger att de har många intressanta diskussioner både i det lilla arbetslaget och i

hela förskolans arbetslag utan att detta är pedagogisk handledning. Pedagogisk handledning belyses genom följande citat:

En handledare från lärarhögskolan kommer hit och sitter med oss i arbetslaget. Senast skulle vi fundera kring dokumentation. (G)

Jag har varit med om pedagogisk handledning då jag hade en assistenttjänst. Då träffades vi som var assistenter tillsammans med resursteamet ett antal gånger. (H)

Slutsatser

När det gäller synen på utbildning och yrkesprofession så anses utvecklingspsykologi vara mycket viktigt och hälften av informanterna har fått mycket utvecklingspsykologi under sin utbildning. Informanterna har fått riktad fortbildning eller har möjlighet att välja detta, förutom i ett fall. Någon egentlig pedagogisk handledning har inte förekommit, men några har haft en form av diskussionsgrupp med handledare. Den pedagogiska metod som beskrivs som viktigast för att kunna interagera tillfredställande med det enskilda barnet är att arbeta i smågrupper, eller dela upp barnen i olika situationer. Här ges i sin tur trygghet, lugn och ro vilket är begrepp som ständigt dyker upp. En av de viktigaste aspekterna på trygghet är rutinsituationerna som också får ses som en metod. Metoder som har hög prioritet är också utevistelsen, leken, lugna vuxna och att ge tid till barnen. De vuxnas kunskap i utvecklingspsykologi, arbete i smågrupper samt rutinsituationer, får här ses som essensen i metodutövandet för att en tillfredställande interagering ska uppnås. En förutsättning för att metoderna och arbetet med barnen ska fungera är enligt de flesta informanter att samarbetet i arbetslaget fungerar.

5 Diskussion

Här presenteras tankar om uppsatsens ämnesval, reflektioner över metoder och resultat, kopplingar mellan litteraturen och den egna undersökningen, egna slutsatser samt tankar om fortsatt forskning och utvecklingstankar.

5.1 Uppsatsens ämne

När det gäller ämnesvalet i uppsatsen så fanns en del tveksamheter från början. De yngsta barnen har inte diskuterats så mycket under utbildningen även om utbildningen riktar sig till elever i alla åldrar. Det kan kanske bero på att det specialpedagogiska behovet visar sig mer i stigande åldrar och att skolan traditionellt har haft speciallärare för elever i behov av särskilt stöd. I uppsatsskrivandet fanns möjlighet att välja det område som jag tyckte var intressant att undersöka. En viss tveksamhet fanns om det var relevant och intressant att koppla ämnesvalet till det specialpedagogiska området. Efter stöd och uppmuntran i handledning så kändes valet både riktigt och viktigt med fokus på de yngsta barnen på förskolan. När valet av ämne var färdigt så blev det en självklarhet att välja vetenskapliga teorier om anknytning och interaktion. Jag anser att teorierna belyser ämnet på ett tydligt sätt som gör det lätt att förstå de yngsta förskolebarnens behov av interaktion. Det kändes som en mycket bra grund inför undersökningen och här menar Trost (1997) att det är viktigt att vara väl inläst på ämnet. Litteraturen gav en bra grund där sedan försök har gjorts att se på interaktion ur flera perspektiv.

Uppsatsen har fokuserat på interaktionen mellan det enskilda barnet och lärare från att första tanken med uppsatsen var att mer allmänt undersöka de yngsta barnens miljö på förskolan ur ett emotionellt perspektiv. Kihlbom (2004) menar att det finns mycket forskning kring anknytning och betydelsen av en tidig interaktion mellan barnet och en vuxen, men saknas forskning om processerna mellan det enskilda barnet och den vuxne på förskolan. Här såg jag en möjlighet att undersöka just interaktionen på förskolan.

5.2 Metod- och resultatreflektioner

Uppsatsens val av kvalitativ intervju visade sig vara lämplig eftersom den kunde fånga de uppfattningar som lärarna hade om ämnet på ett beskrivande sätt. Däremot upplevde jag att vissa frågor krävde ett extra förtydligande vilket kan bero på en otydlighet i frågan eller att den har en alltför öppen karaktär. Det gäller mest fråga 2 som lyder: Vad innebär emotionell utveckling för dig när det gäller förskolans barn i åldern ett till tre år? Här fanns en osäkerhet hos informanten om vad som menades med frågeställningen. Jag anser att jag borde ha ställt frågan mer direkt som: Vad anser du är de yngsta barnens behov? Det var trots allt denna fråga som fick läggas till. Enligt Trost (1997) så är det oftast bättre med enkla och direkta frågor. Denscombe (2000) råder forskaren att börja med en lätt fråga för att få den intervjuade att finna sig tillrätta och slappna av. Detta tycker jag lyckades då jag bad informanten att berätta om sin utbildning och erfarenhet i yrket och det kändes som en bra start på intervjun. Några frågor gav ibland samma svar vilket bekymrade mig en del då jag tänkte på den stundande analysen. När jag senare kom till analysen så blev det inte något problem eftersom resultaten grupperades och kategoriserades efter nyckelord från hela materialet. Nyckelorden utgjorde sedan grunden för olika områden. I handledningen nämndes att det inte är ovanligt i kvalitati-

va intervjuer att samma svar kan återkomma. Jag anser att de svar som erhållits har varit tillräckligt beskrivande för att ge en tydlig bild av informanternas uppfattningar.

Jag borde ha tagit kontakt med alla rektorer före intervjuerna med tanke på samtyckeskravet, men missade en. Enligt Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (1990) bör kontakt tas med till exempel skolledning när undersökningen sker på arbetstid och inte är av privat eller etiskt känslig natur. Undersökningen utfördes mest utanför arbetstid. Eftersom informanterna inte fick läsa intervjuutskriften måste jag ställa mig frågan om det kan ha påverkat trovärdigheten i resultaten. Lärarnas uppfattningar och beskrivningar från deras perspektiv får annars tillskrivas stor tillförlitlighet och trovärdighet. En reflektion är att det insamlade materialet kändes väldigt stort men att det efter analysen krympte väsentligt. Detta var jag inte beredd på och det gjorde mig ganska förvånad. Det kan kanske bero på att jag är en ovan intervjuare och inte ställde de rätta frågorna som gav tillräckligt innehållsrika svar.

En del informanter kände sig lite nervösa och undrade om det var svåra frågor. Även att spelas in på band verkade lite ovant och nervöst för vissa. Med tanke på att intervjufrågorna inte lämnades ut i förväg så finns det en möjlighet att dessa faktorer kan ha påverkat resultatet. Men här var min tanke att få så spontana reflektioner som möjligt och inte riskera pålästa svar. Informanterna verkade intresserade av ämnet och frågorna när vi kommit in i ämnet och ville gärna få ta del av den färdiga uppsatsen. Många ville diskutera mer efter intervjun och även höra min åsikt. Denna gavs efter intervjun vilket anses möjligt enligt Trost (1997). Jag kan inte vara säker på om min förförståelse kan ha påverkat resultaten. Det är svårt att säga men måste tas med i beräkningen när det gäller resultatets trovärdighet. Ansträngningar har gjorts angående konfidentialitetskravet när det gäller att inte röja informanternas identiteter. Det är möjligt att informanterna känner igen sig själva, men tanken har varit att ingen annan person ska kunna identifiera dem. Eliasson (1995) menar att etiska aspekter är speciellt viktigt när forskaren får en närhet till en person, vilket kan ske i kvalitativa intervjuer. Här kan jag se att det finns en risk att sekretessen och närheten till personen gör att till exempel citat kan bli lite utslätade, just för att vara på den säkra sidan. Ibland upplevde jag dessa svårigheter i valet av citaten.

I analysen kategoriserades resultaten efter nyckelord, först i hela materialet och sedan en gång till i mindre områden. Nyckelorden bidrog till en generalisering av resultaten där mer likheter än olikheter kom fram. Denscombe (2000) nämner att när vissa teman återkommer så visar det att uppfattningen delas av en större grupp och ökar reliabiliteten. Även bandspelaren anser jag bidrog till reliabiliteten och nämns av May (2001) som ett bra underlag för tolkningar och klassificeringar. Kategorierna kändes relevanta och efter mycket möda kunde en logik i utformningen framträda. Den börjar med barnets behov och lärarnas förhållningssätt med interaktionen i fokus och fortsätter med hinder för interaktion. Slutligen vilka åtgärder som kan vidtas när interaktionen hindras och metoder för att nå bästa tillfredställande resultat. Jag tycker att mina kategoriseringar fungerade och jag blev slutligen nöjd.

5.3 Koppling mellan litteratur och resultat

Litteraturen och uppsatsens undersökning har i stora drag fler likheter än olikheter. Det kan konstateras att trygghet och närhet är begrepp som ständigt återkommer både när det gäller de yngsta barnens behov och de vuxnas förhållningssätt. Både i undersökningen och i litteraturen genom bland annat Abrahamsen (1999) nämns barnets beroendeställning till den vuxne och

barnets behov av att bli tolkat. Barnets behov och den vuxnes förhållningssätt skiljer sig inte i egentlig mening då barnets behov är att få närhet och den vuxnes förhållningssätt är att ge närhet. De är väl sammanlänkade och kan ses som interaktionens kärna. Den vuxnes förhållningssätt är i fokus både i litteraturen och i undersökningen. Men i litteraturen betonas känslan för barnet och ett emotionellt engagemang, som Lindahl (1998) uttrycker är väsentliga faktorer. Det berörs nästan inte alls i undersökningen vilket kan bero på att det var svårt att få fram eller att frågorna inte var tillräckligt tydliga. Det kan också tänkas att just den aspekten med känslan för barnet inte är så viktig hos informanterna. Likaså behandlas den personliga mognaden, självkänneteknik och den vuxnes uppväxt till stor del i litteraturen men nämns inte i undersökningen. I undersökningen liksom i litteraturen poängteras vikten av utbildning och kunskaper i utvecklingspsykologi. Här menar Niss och Söderström (1996) att ett professionellt arbete kännetecknas av goda kunskaper i utvecklingspsykologi och förmåga att tillämpa dem praktiskt.

Inom ett specialpedagogiskt perspektiv så nämns begreppet stress. Detta begrepp får ett större utrymme i litteraturen än i undersökningen, på det viset att i litteraturen anses barn mer självklart utsättas för stress i stora barngrupper. När barn inte får sina behov tillgodosedda eller tillräcklig kontakt med vuxna så uttrycker Kihlbom (2004) detta som omsorgsbrist och menar att det är en stressfaktor. Även om stress hos barn inte får ett lika stort utrymme i undersökningen, så nämns den dock i samband med stora grupper, där den enligt både litteraturen och undersökningen framträder mest. I undersökningen anser informanterna att barnen inte är direkt stressade utan att stressen är mer situationsbunden. Informanterna uttalade sig med mer försiktighet om stress till skillnad mot litteraturen, och var osäkra på om vissa beteenden hos barnen kunde betecknas som stressbeteenden. Den stress som framkommer i undersökningen gäller mer för de vuxna än för barnen och det syftas då på att den smittar av sig på barnen. Lugnet betonas mer i undersökningen än i litteraturen, både när det gäller lugn och ro för barnen, men ännu mer när det gäller vikten av lugna vuxna. Det framkommer ofta att en av de viktigaste aspekterna är de vuxnas förmåga att ta det lugnt och som någon uttrycker det "få ner sig själv". Både i litteraturen och i undersökningen finns en stor enighet när det gäller de stora grupperna och effekten av dessa vilket också ges ett stort utrymme. Att dela in barnen i mindre grupper anses vara en nödvändighet för att barnen ska få sina behov tillgodosedda. Litteraturen understryker vikten av tidigt insatta åtgärder genom regeringens proposition (1999), som menar att all erfarenhet visar att detta är viktigt för att nå bästa möjliga resultat. Här finns en osäkerhet hos många informanter i undersökningen när det gäller tidiga åtgärder eftersom de fått höra att barnen ännu är så små och mycket kan hända i deras utveckling. En gemensam åsikt är dock att specialpedagogiska åtgärder blir aktuellt när förskolans insatser inte räcker till. Tiden är ett begrepp som behandlas och genomsyrar undersökningen mer än litteraturen. När inte tiden finns så brister det och barn som behöver mer behöver ännu mer i stora grupper. I litteraturen säger läroplanen (utbildningsdepartementet, 1998) att verksamheten skall utgå från varje barns behov och att de barn som behöver särskilt stöd skall få det. Enligt Kihlbom (2004) så är en trygg närhet till en vuxen ett mycket viktigt behov för barn under tre år. Likaså visar undersökningens resultat att begreppen närhet och trygghet dominerar när det gäller barnens främsta behov. Specialpedagogiska åtgärder kan bli aktuellt om dessa behov inte blir tillgodosedda.

5.4 Slutsatser

Min första kritiska reflektion av undersökningen var att det fanns mer likheter än olikheter med litteraturgenomgången. Efterhand såg jag dock att det nya som framkommer i undersökningen är att så gott som alla lärarna anser att det finns goda möjligheter till interaktion. De hinder som finns är dock stora barngrupper, men min uppfattning är att de inte ses som något större problem eftersom det är en självklarhet att dela in barnen i mindre grupper. Inte heller stressen ses som något stort problem eftersom barnen inte direkt upplevs vara stressade. Stressens fokus läggs mer på de vuxna när det gäller att bevara sitt lugn. Jag upplever att det är ett större problem i litteraturen än vad undersökningen visar.

Sammanfattningsvis så kan en viss generalisering av resultaten visa att närhet och trygghet är essensen när det gäller barnets behov och lärarnas förhållningssätt. Goda möjligheter till interaktion finns men det specialpedagogiska perspektivet kan bli aktuellt när interaktionen hindras av de stora grupperna som gör det svårt att tillgodose alla barns behov. Det finns en osäkerhet hos lärarna kring det specialpedagogiska behovet. Kunskaper i utvecklingspsykologi och arbete i smågrupper samt vikten av rutinsituationer får ses som essensen i metodutövandet för att en tillfredställande interaktion ska uppnås. Här gör min förförståelse att jag inte är förvånad över resultaten och kan se dem som trovärdiga utifrån min egen uppfattning. Osäkerheten kring det specialpedagogiska behovet stämmer väl med mina erfarenheter i olika situationer. Det finns en tendens att vänta med de yngsta barnens svårigheter eftersom de anses ha tid på sig att övervinna dessa. Medan andra hävdar att det är viktigt att söka hjälp tidigt eftersom det många gånger visar sig att svårigheterna ökar med barnets ålder. Jag har själv pendlat mellan dessa åsikter och anser att det kan vara svårt att avgöra när barnet behöver specialpedagogisk hjälp.

Efter kritisk granskning av mitt arbete så anser jag att trots en del betänkligheter som tagits upp tidigare, så blev resultatet tillfredställande. De metoder som användes fungerade väl och resultaten ger en god bild av interaktionen när det gäller de yngsta barnen på förskolan. De vuxnas bemötande och förhållningssätt får ett stort utrymme och beskrivs som viktigt. Jag anser även att det specialpedagogiska perspektivet framkommer i undersökningen i de hinder för interaktion som kan finnas och i de metoder och åtgärder som finns att tillgå.

5.5 Fortsatt forskning och utvecklingstankar

För att få en ännu bättre bild av interaktionen mellan det enskilda barnet och den vuxne så vore det intressant att komplettera lärarnas uppfattningar med observationer av barnet och den vuxne i olika situationer. Eliasson (1995) talar om att både inifrån- och utifrånforskning är viktigt. Lärarna i förskolan ser de yngsta barnen i ett inifrånperspektiv, men så som jag ser det även i ett utifrånperspektiv, där lärarna ska försöka förstå barnets värld. De yngsta barnen är en grupp som inte verbalt kan föra sin egen talan utan är beroende av att bli tolkade. Här skulle observationer på ett tydligt sätt kunna visa vad som verkligen händer i en viss situation. Även om lärarnas uppfattningar kan tillskrivas hög tillförlitlighet så borde denna öka samt kunna ge en bättre helhetsbild av interaktionen. Det kan tänkas att läraren har en upplevelse av en situation och observationen visar att barnet verkar ha en annan upplevelse. Det skulle även vara intressant att intervjua andra yrkeskategorier som arbetar med de yngsta barnen i förskolan eftersom verkligheten ser ut så, men då blir det troligen mer jämförelser av olika

yrkeskategorier vilket jag ville undvika i nuvarande undersökning. Även om det är olikheter i utbildningen så kan det vara mycket likheter i förhållningssättet och bemötandet.

Min förhoppning är att undersökningen ska kunna användas i verksamheter med de yngsta barnen när det gäller utvecklingsarbete och diskussioner. Den kan kanske också ge en bekräftelse på att verksamheten är tillfredställande. Många tankar om de yngsta barnen kan anses självklara, men jag anser att det är viktigt med diskussioner och reflektioner om bemötande och förhållningssätt eftersom de yngsta barnen är så totalt beroende av oss vuxna. En rektor har speciellt uttryckt sitt intresse för undersökningen och arbetet med förskolans yngsta barn.

Jag anser att det specialpedagogiska perspektivet bör finnas med som en naturlig del i arbetet redan med förskolans yngsta barn. Det är här grunden läggs för barnens olika färdigheter. Specialpedagogen skulle kunna användas som en naturlig samtalspartner istället för att kontaktas först när problem uppstår. Här ser jag pedagogisk handledning som ett utmärkt redskap i förebyggande syfte. Jag tror det är vanligt, vilket även framkommer i undersökningen, att lärare i förskolan väntar och avvaktar med specialpedagogiska kontakter i förhoppningen att barnet ska mogna. Min erfarenhet är att barns svårigheter på småbarnsavdelningen många gånger ökar med åldern om ingenting åtgärdas. De specialpedagogiska insatserna är så som jag upplever det vanligare ju äldre barnen är, alltså vanligare i skolan än i förskolan. Även om vissa svårigheter hos barnet kanske dyker upp först i skolåldern, så tror jag att tidig upptäckt och insatser när det gäller till exempel sociala svårigheter i förskolan skulle kunna hjälpa barnet när det sedan kommer till skolan.

6 Sammanfattning

Syftet med undersökningen är att utifrån lärares beskrivningar belysa interaktion mellan de yngsta barnen och lärare i förskolan i ett emotionellt perspektiv. Utifrån syftet är följande frågeställningar relevanta.

Vilka möjligheter till interaktion finns det mellan det enskilda barnet och lärare i förskolan?
Vilken uppfattning har lärare i förskolan om det specialpedagogiska perspektivet när det gäller de yngsta barnen?
Hur ser lärare i förskolan på utbildning och yrkesprofession i arbetet med de yngsta barnen?

När det gäller den emotionella utvecklingen så är interaktionen mellan det enskilda barnet och lärare i förskolan fokus i uppsatsen. Utvecklingen under barnets tre första år lägger grunden för all senare utveckling och om barnet ska klara den här tiden så är en trygg närhet till en vuxen mycket viktig. Det lilla barnet är beroende av en relation för att komma igång med sin emotionella utveckling. Det viktigaste för små barn är att skapa en nära och förtrolig relation till en vuxen och få utveckla en känsla av tillit. Litteraturen behandlar det lilla barnets anknytning till modern inom utvecklingspsykologin genom två olika teoretiska perspektiv vilka är *Det psykodynamiska perspektivet* och *det Interaktionistiska perspektivet*.

Kunskap i utvecklingspsykologi får ett stort utrymme i litteraturen, liksom de vuxnas förhållningssätt och känslan för barnet och uppgiften. Det går att ha ett känslomässigt engagemang i barnet utan att gå in i en mammaroll. Yrkesprofessionalitet innebär att ha goda kunskaper i utvecklingspsykologi och förmåga att tillämpa dessa praktiskt. Den vuxnes förhållningssätt anses mycket viktigt och kännetecknas med personlig mognad, en trygg yrkesidentitet och ett intresse för uppgiften.

Alla arbetslag i förskolan ska ansvara för att varje barn får sina behov respekterade och tillgodosedda och mötas utifrån sina egna förutsättningar. Detta ställer krav på yrkesprofessionen och det är en stor utmaning att möta varje barn utifrån dennes förutsättningar. Verksamheten ska också utgå från att de barn som behöver särskilt stöd ska få det. Den stora utmaningen är hur förskolan och skolan hanterar den faktiska verkligheten att elever har olika förutsättningar och behov.

De pedagogiska metoder som är mest tongivande i samband med interaktionens möjligheter är att dela in barnen i smågrupper och att ge barnen en väl avvägd dagsrytm i form av rutiner. Här kan de yngsta barnens behov av närhet, trygghet och kontakt lättast tillgodoses.

De stora barngrupperna nämns i litteraturen och anses kunna skapa stress som ger reaktioner i form av oro, stress och aggressivitet. Även höga ljudnivåer och stora grupper anses vara en stressfaktor. När det gäller strategier mot stress så är det ingen skillnad mellan dessa och pedagogiska metoder. En god och tidig interaktion mellan barnet och den vuxne utvecklar barnets förmåga till stresshantering.

Utifrån det som beskrivits i litteraturgenomgången så förtydligas undersökningens syfte genom följande problemprecisering.

- interaktionen mellan det enskilda barnet och lärare i förskolan
- verksamhet för alla barns behov och förutsättningar

- kunskaper i utvecklingspsykologi
- lärares förhållningssätt och "känsla" för barnet
- pedagogiska metoder

Med tanke på uppsatsens syfte valdes den kvalitativa intervjun som undersökningsmetod för datainsamling. Denna metod lämpar sig då tanken är att få en dialog och få fram människors erfarenheter och livsvärld genom deras berättelser. I uppsatsen görs försök till en fenomenologisk ansats, vilket är en strävan att klargöra förståelseformen hos den kvalitativa forskningsintervjun som fokuserar den mening som den intervjuade upplever i sin livsvärld. Den semistrukturerade intervjuformen har valts i uppsatsen och kännetecknas av specificerade frågor, där intervjuaren har större möjligheter att fördjupa svaren genom att försöka förtydliga och utveckla dessa.

Målgrupp för undersökningen blev åtta lärare i förskolan fördelade på två kommuner. Informanterna förbereddes på sina rättigheter och frivilligheten i uppgiften samt att materialet skulle behandlas konfidentiellt enligt forskningsetiska principer. För datainsamling användes bandspelare vid alla tillfällen utom ett där informanten inte önskade bli inspelad på band. Resultaten har i enlighet med fenomenologin meningskategoriserats. Här kodas intervjun i kategorier där långa uttalanden förminskas till enkla kategorier utifrån en huvuddimension. De forskningsetiska principerna har varit vägledande när det gäller individskyddet och är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Undersökningens resultat visar att begreppen närhet och trygghet dominerar när det gäller de yngsta barnens främsta behov och lärarnas förhållningssätt. Dessa begrepp kan tolkas som själva essensen i interaktionen. Även lugnet betonas både vad gäller barn och vuxna såtillvida att de yngsta barnen behöver lugn och ro och att den vuxne bör vara lugn i sitt förhållningssätt. Så gott som alla lärare ser att det finns goda möjligheter till interaktion och då främst i rutinsituationerna. När det gäller läroplanens krav att varje barn skall få sina behov respekterade och tillgodosedda så ser samtliga detta som självklart. Flertalet informanter ser läroplanen som viktig men även åsikter som att den är svårtolkad framkommer.

I ett specialpedagogiskt perspektiv så ses hinder för interaktion vara stora grupper enligt samtliga informanter. Flertalet informanter nämner i detta sammanhang tiden som ett hinder för interaktion. Ett annat hinder är inskolningstiden där hälften anser att det kan vara stressande både för barn och vuxna. Gruppstorleken får ses som det avgörande interaktionshindret där det är svårt att tillgodose alla barns behov efter deras förutsättningar. Detta i sin tur kan skapa stress hos de vuxna, men också hos barnen i vissa situationer, även om barnen för övrigt inte anses direkt stressade. Det finns överlag en osäkerhet bland informanterna beträffande det specialpedagogiska behovet hos förskolans yngsta barn men det anses kunna bli aktuellt om barn inte klarar att vistas i grupp, har ett utagerande eller inåtvänt beteende eller språksvårigheter. Behovet av kontakt med till exempel specialpedagog kan vara när förskolan inte har tillräckliga kunskaper.

Samtliga informanter anser att kunskaper i utvecklingspsykologi är mycket viktigt i arbetet med förskolans yngsta barn. De metoder i arbetet som anses ge bästa möjliga tillfällen till interaktion och en tillfredställande verksamhet är enligt samtliga att dela in barnen i mindre grupper och att ha fungerande rutinsituationer. Ständigt återkommande i undersökningen är lugnet hos den vuxne för att ge barnet trygghet och att ge barnet tid. De vuxnas kunskaper i utvecklingspsykologi och arbete i smågrupper samt rutinsituationer får här ses som essensen i

metodutövändet för att en tillfredställande interagering ska uppnås. En förutsättning för att metoderna och arbetet ska fungera är enligt de flesta att samarbetet i arbetslaget fungerar.

Förhoppningen är att lärare, ledning och övriga vuxna inom förskoleverksamheten ska få nytta av undersökningen och få tankar som kan leda vidare i arbetet med de yngsta barnen. Undersökningen ger förhoppningsvis reflektioner på den egna verksamheten som kanske leder till förändringsarbete eller en bekräftelse på att verksamheten är tillfredställande.

Referenser

- Abrahamsen, G. (1999). *Det nödvändiga samspelet*. Lund: Studentlitteratur.
- Bowlby, J. (1994). *En trygg bas- Kliniska tillämpningar av bindningsteorin*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Eliasson, R. (1995). *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.
- Elkind, D. (1984). *Det hetsade barnet - att stressas in i vuxenvärlden*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ellneby, Y. (1999). *Om barn och stress- och vad vi kan göra åt det*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ellneby, Y. (2004). *Stora grupper skapar stress*. Förskolan tidskrift nr 6 (ss.30).
- Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Hwang, P. & Nilsson, B. (2003). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kihlbom, M. (2004). *Vikten av goda relationer*. Förskolan tidskrift nr 6 (ss.38). (rapport för skolverket: *Utvecklingspsykologiska aspekter på förskolans verksamhet*.)
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lendahls Rosendahl, B & Rönnerman, K (2002). *Handledning av pedagogiskt yrkesverksamma - en utmaning för skolan och högskolan*. (Skolverkets serie Forskning i fokus nr 4) Stockholm: Skolverket och Fritzes.
- Lindahl, M. (1998). *Lärande småbarn*. Lund: Studentlitteratur.
- May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Miller, M. S. (1982). *Stressade barn - att förstå och besvara stress signaler hos barn och ungdomar*. Stockholm: Forum förlag.
- Mead, G.H. (1976). *Medvetandet, jaget och samhället*. Lund: Argos förlag.
- Månsson, A. (1996). *Möte med flickor och pojkar - bekräftande interaktionsmönster på förskola i ett genusperspektiv*. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik. ISSN 0346-5004 Nr 631.
- Niss, G. & Söderström, A-K. (1996). *Små barn i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

- Normell, M. (2002). *Pedagog i en förändrad tid - om grupphandledning och relationer i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Närvänen, A. (1999). *När kvalitativa studier blir text*. Lund: Studentlitteratur.
- Palméus, K. & Pramling, I. (1993). *Möjligheternas småbarnsavdelning - kunskaper och erfarenheter att fundera över när man arbetar med små barn på daghem*. Göteborg: Institutionen för metodik, Göteborgs universitet. (Rapport nr 5. 265:6)
- Palméus, K., Pramling, I. & Lindahl, M. (1991). *Daghem för små barn - en utvecklingsstudie av personalens pedagogiska och psykologiska kunnande*. Göteborg: Institutionen för metodik, Göteborgs universitet. (Rapport nr 6.)
- Persson, B. (2001). *Elevens olikheter - och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber AB.
- Poulsen, A. (1995). *Barnets utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling, I. (1993). *Barnomsorg för de yngsta - en forskningsöversikt*. Stockholm: Socialstyrelsen och Fritzes AB.
- Pramling Samuelsson, I. (2002). *Stora grupper lägre kvalitet*. Förskolan tidskrift nr 3 (ss.17) (rapport: *Strukturella faktorer och pedagogisk kvalitet i barnomsorg och skola*.)
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (1999). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur.
- Rasmussen, K. (1970). *Utvecklingspsykologi - Barndom och pubertet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Raundalen, M. (1997). *Empati och aggression - om det viktigaste i barnuppfostran*. Lund: Studentlitteratur.
- Regeringens proposition 1999/2000:135: *En förnyad lärarutbildning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Rödström, M. (1991). *Barns utveckling 0-3 år* Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- Sjöstrand, M. (2003). *Gruppstorlekar och personaltäthet i förskola, förskoleklass och fritidshem - en fördjupad studie av barngruppernas storlek och personaltäthet under perioden 1990-2002*. Skolverket. Förskolan tidskrift nr 4 (ss.14).
- Skolverket. (2001). *Elever i behov av särskilt stöd*. Stockholm: Skolverket och Liber.
- Sommer, D. (2004). *Stora grupper skapar hierarki*. Förskolan tidskrift nr 2 (ss.6). (tidn. Børn og Unge)
- SOU 1999:63. *Att lära och leda: En lärarutbildning för samverkan och utveckling*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Stern, D. N. (1985). *Spädbarnets interpersonella värld - ur psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur.

Svenska Uneskorådet. (1994). *Salamancadeklarationen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Tideman, M., Rosenqvist, J., Lansheim, B., Ranagården, L. & Jacobsson, K. (2004). *Den stora utmaningen - om att se olikhet som resurs i skolan*. Högskolan i Halmstad och Malmö Högskola.

Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Tullgren, C. (2003). *Den välreglerade friheten - Att konstruera det lekande barnet*. Malmö: Lärarutbildningen Malmö Högskola.

Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för förskolan: Lpfö 98*. Stockholm: Skolverket och Fritzes.

Währborg, P. (2002). *Stress och den nya ohälsan*. Stockholm: Natur och Kultur.

Öhman, M. (1998). *Empati genom lek och språk*. Stockholm: Liber AB.

Intervjufrågor

1. Berätta om din utbildning, erfarenheter i yrket samt din nuvarande arbetssituation.

Synen på utbildning och kompetens med förskolans yngsta barn.
Tillräckliga kunskaper i utvecklingspsykologi?

2. Vad innebär emotionell utveckling för dig när det gäller förskolans barn i åldern ett till tre år?

Yngsta barnens behov, får barnen dessa behov tillfredställda?

3. Vilka möjligheter till interaktion finns det mellan lärare i förskolan och det enskilda barnet i åldern ett till tre år?

Om möjligheter finns. Tillfredställande?
Om inte, vad saknas?

4. Hur ser du på begreppet stress när det gäller de yngsta barnen i förskolan?

Orsaker till stress.
Stressbeteenden.
Strategier mot stress.

5. Vilka tankar har du om pedagogiska metoder och förhållningssätt när det gäller att skapa en tillfredställande verksamhet?

Begreppet yrkesprofession.
Tillfredställande metoder
Viktigt i förhållningssättet.
Tankar om barns lek.
Erbjuden fortbildning om de yngsta barnen.
Erfarenhet av pedagogisk handledning.

6. Hur ser du på läroplanens krav att varje barn i förskolan ska få sina behov respekterade och tillgodosedda?

Egna tankar om läroplanen.

7. När anser du att det specialpedagogiska behovet kan bli aktuellt för de yngsta barnen?

Vilken hjälp finns att tillgå där du arbetar?